

ہند کی

۹۱

ہند کو

دیکھنے کے

خواجہ محمد سائیل، بہادر کے پبلیشر

ٲول حقونہ د ٲکونکی ٲہ حق کٲنی محفوظی

د کتاب نوم ————— ہندکی او ہندکو
 د ٲکونکی نوم ————— خواجہ محمد سائیل
 د چاپ نیتہ ————— جون ۱۹۹۸ء
 ٲعہ ————— اٲیار (۸۰) روٲی
 ٲوٲی ————— سلمان ٲولٲی ڈٲنٲور
 کتابت ————— سید حضرت شاہ

فہرست

سریک

صفحہ	شمار	موضوع
۱	۱	توخیلی خیری
۲	۱	ردہ
۱۰	(۱۱)	صوبہ کابل و مشرقی افغانستان
۱۱	(۱۱)	صوبہ سرحد
۱۴	(۱۱)	پستو تنخوا
۱۶	۲	تاریخی پس منظر
۲۸	(۱)	ہزارہ
۲۹	(۱۱)	ہری پور
۳۰	(۱۱)	ایبٹ آباد
۳۳	(۱۱)	دیپہ اسماعیل خان
۴۳	۳	ہند کی
۴۴	۴	ہند کو

خو خپلي خبرې

د هند کي او هند کو متعلق نما مادې تحریر غټ مقصد دادے
 چې د هغه لیکونکو دې ځایه فرضي او دروغونه دک بیک نه نیوې رشي
 چې څه مودې راسې د تاریخ د اصليت او خفائق د شکل ستم کو لو کوشش
 کوي. او د هند کي هند کو متعلق د ځانه بوي او په دروغو بنا د لامل
 پېش کوي. ماد دې کتاب لیکلو کي د اختصار او محض په تاریخي
 بنا، شواهدات او حواله جات نه کار اخېستے دے او کوشش يې کړې چې بحث او
 تبصرې نه اجتناب وشی. او په دې موضوع د قدیم مؤرخین لیک
 او تحریر د قارئین اولوستونکو څخې ته کښودے شی او هغو څا د صحتي
 او غلط ادکړه کوټه باچ واخلی او صحتي راسې قانع کړي. تاريخ په
 حقيقي شکل پر ده را ښکلی او په هراکني مارشان نیول د عقل مند نوکار
 نه دے. بلکه دغه هوايي او ډي سروپښو خبرې، بیانات او تحریرات
 د هند او هندو ډېر بحث شی.

ڏهندڪي اوهندڪو متعلق ڏم ٽڪر پڻ سلطنت دوران ملڪي او غنڀر
 ملڪي مؤرخين و اهل قلم ۽ پڙهڻ بيڪي دعي. پڻتوارب ڪنڀي ڏئينو
 شاعرانوپه ڪلام ڪنڀي هم ڏوئي متعلق ڏڪر موجود ڏي. ڏديا ٽولو
 مؤرخينوپه نر ڏهندڪي اوهندڪو ڏهندوستان نه ڏراغليوهندوانو
 ٿا به ده. البته ڏجارج ڪريو سن ڏتحقيق نه په اول ٿل ڏغه زمانه پته
 وگهده ڇي دلته هندوان يا ڏمغري پنجاب نه راغلي مهاجرين ڪومه ٿا به
 وائي. نو ڏا ڏسريايي ڇي ڇلم ڏغار ڇي ڏرڇيا باري ڏواب لھاندا ٿا به ده
 ڏرنجيت سنگھ ڏپنجاب په سيمه ڏبوبريت او ڏهشت او ڏديا په
 نتيجه ڪنڀي خوف وھواس ڏمغري پنجاب ڏلندا ٿا ڇي ويونڪي مجبور ڪرڻ
 ڇي محفوظ علائقو ته هجڻ وگهي. ڏسريايي ڇي ڇلم نه راپور ته ڏسندھ
 ساگر علائقي نه ڇي پڻايات خلق په تپسته ڏا ورسپدل او ڇي سگهان
 ڏسريايي ڇي ڇلم نه راپور ڇي ڏتل نو ڏمهاجرين يو لوي تعداد ڏارونو ڪنڀي
 پت ٿول. ڏسريايي سنده نه راپور ڇي ڏتل. او پڻتون قوم ٿڃه بيبي
 پناه واپسته. او پڻتون ڏاسلامي دور واري ڇي ڏا اسلام ٿڃه ڏ
 ڇي ڪجهه ميني تحت دو ٿا ٿان ٿڃه ڪو ڏرونيو ڏا ڏڪرل. هغه بيٺل خير
 ده ڇي سگهان ڏسريايي سنده نه هم راپور ڇي ڏتل. ڏپڻتون ڪورونه

۱. ڏهندڪي يا اردو لهجي برعڪس ”لھاندا“ لفظ يا نوم به به راتلونڪي يڪ تحرير
 ڪنڀي ڏپڻتون ڏيڪ دو دستور او لهجي مطابق ”لندا“ لکيل ٿي.

ڌران شول، وسونر پڊل او غرونر پلو لاپل. خواخېرڪار حالات اسم
شول. ڊمخري پنجاب جي ڪوره جي اوره مهاجرين او پناه گزين دلته منتقل
پاڻي شول او ڊڀنتنوپه سيمه آباد شول.

ڀينتون تجارت پيشه ساھوڪار نه وو. ڊوڪانداري اونور ڪيا
وهانته سڀا په سڀڪ نظر ڪتل. ڊ پنجاب دغه نوي آباد ڪاروته ڊروئي
ڊ دغه ڪنڊوري لويه فائده ورسېده. تڄه موده تاپره نه وه چي
مينه مالدار شول او ڊ ڪور محلت او جا بيدا دنائونڊان شول.

لکه چي منگني وڙيل شول انگرېز مورخينو ڊ هندڪي هندڪو
متعلق ڪافي معلومات او تحقيقات ڪري دي. اهل قلم ته پڪار دي. چي دغه
تاريخي ڪتابونوخه استفاده وڪري او لوسترونکو ته صحي معلومات
در ڪري. په دي ڪتاب ڪني اکر چي ڊ ڊرڪم سر ريجن ڊڪراوا قتابا
ڊانقل دي. نوبان ڊي چي نه مونڊ پستانه او هندڪي ليکوال ڊ دغه
تواري ڪتابونو مطالعه وڪري او په حقيقت بنا، مستند معلومات او
مواد راڻونڊا ڪري.

ڊ صوتي ڊ نوم متعلق نن سڀا ڀينتون هندڪي ليکوال مختلف قسم
تجاويز او نومونه پيش ڪوي. پڄه ڪار ڊي په دي موضوع يڻو
سرسري شان رڻا واپو وچي حقيقت واضح شي.

ڊ صريه سرحد ڊ نوم نه آگاهو ڊا علاقه حيتي ليکوالو ڊ «راوه»
حيتي ڊ ڪوهستان او پڄيل ڀينتون ڊ ڀينتونخوا په نوم پڙندڙه.
له علامه اقبال ٿو واري ڊ اسيمه پڄيل ڪلام ڪني ڊ «ڪوهستان» په نوم ياده ڪوي پڊه ۷.

د پښتونخوا نوم باره کښي نه ما مضاميني د ۱۹۷۲ء باريک حرم پښتو برخه. ۱۹۹۱ء
 کښي. د نون پير پوست د خطوط کالم کښي. ۱۹۹۱ء کښي نه ما پاپ کتابا کوي اسپي
 د پکتويکس خط تحت، ۲۲ دسمبر ۱۹۹۷ء مشرق اخبار کښي چاپ شويدی.
 ”پښتونخوا“ د سياسي بحث مباحثي، مخالفت او ذاتي انسانيت نه
 بالاتر وړتيا، نوم دے. چي د پښتو ادب د کلاسيکي شعرا د ادب او په کلام
 او تحرير کښي سد وړاسي موجود را روان دے. د دې تاريخي حقيقت او
 سلبيت نه انکار د پښتون قوم د شخصيت، سلبيت، ادب، نړايي او د
 سځو نه نه راکو نو کلو تو قد امت نه سکوت منکر بدل دی. د حقائق نه
 چشم پوشي او سر په کو ته پټول دی. د پښتونخوا د نوم نه انکار
 پښتو ادب څخه نا انصافي او ظلم دے چي د پښتو ټولنې يو بيکوال دې قسم
 نرياتي او د نارينه حقيقي شکل بدلول او په بل رنگ کول نه تيار نه دے.

روه

د تاريخ فرشته يکونکي محمد قاسم داسيمه د ”روه“ يعني غر په نوم
 ياد کړيد. ۸۰ او د دې ځا ي استوگن ”افغان“ بڼاي. هڅه په دې
 علاقه د ”هندکي“ د مېشت او استوگني هېم ذکر نه کوي.

”روه“ دے مخصوص کو هستاني سلسله مراد دے. بولباني

میں بچور سے سیویا ریاست قلات) تک جو بکوکا علاقہ

دے اور چورائی میں حسن ابدال اور کابل تک پھیلا ہوا دے

(تاريخ فرشته جلد اول ص ۸۲)

۷۵۰ عبارت است از کوہ مخصوص کہ ابتدائے طول آن
از داکلہ جو رتاقصبہ سیویما تا وایح یکسر و با اعتبار
عرض آن حسن ابدال تا کابل و قندھار در حدود این کوہ
واقع است. کوہ سلیمان و کوہ اشتر در مابین این کوہ است.

(مخزون، فعائی)

محمد حیات خان خلف محمد کرم خان قنوطی واہ ضلع راولپنڈی کی ایک: "عصۃ مشرق بنام ملک دو"، یعنی پہاڑی نافر دیوا۔ محمد اکبر بادشاہ نے تقیم صوبجات ہند کے وقت اس ملک کو مرہ بنام صوبہ کابل تحریر کیا۔... رود کی حد و دکو اس وقت کی مورخوں نے جانب مشرق دریائے سندھ کو عبور کر کے حسن آباد تک جا لکھا ہے۔

بدکہ مؤلف کے زمانہ میں بھی اکثر جغرافیہ نویس
افغانستان اور بلوچستان کو ایک حلقہ میں لکھتے ہیں
(ریحانِ افغانی ص ۳)

سید الطاف علی لیکھی:

”روہ“ افغانستان میں کوہستان کا ایک وسیع سلسلہ
 ہے۔ جہی کے شمال میں کوہ کاٹھر جنوب میں بہکرا اور
 بلوچستان، مشرق میں کشمیر اور مغرب میں دریا ہلمند
 ہے۔ جو قندھار کے قریب بہتا ہے۔

(رحیاتِ حافظِ مرحمت خان ص ۷)

ڊاڪٽر حبيب الله ترمي يکي :

” تاريخنامه هرات او ” مروضا الجنات في اوصاف
مدینه الہرات ” اڙخينو نو روا سناد و له حقيقي مطالعي
اد تحليل نه وروستو سرے دا و پيلے شي چچا کچنکينانو
د وخت نه افغانستان رينتونخوا (پد عمومي دول د
هرات نه ترکشير ، سبستان نه ترابا سينده اوچترال نه
ترنجبيره عرب پوري پروت دو

ر په هند کني د پنتون پي ادا د بيا توڙ ايجاد
اد وکي پرلڙ نه.

از سر محقق نمائے هيواد مل ص ۱۱

سراولفا کپو دليکي :

” دا حقيقت لکه د نرينکا ډ دے چي د کند هارا سرحد مار
دو- پستانه چي نن هم مار کله ته را وړسي نو هغوئي
داسي محسوس کړي لکه چچا خپل کور ته را وړسېدل
اويا نپل کور نه بهر روان دي .

ر پتيان ص ۱۱

” ديو پنتون په نظر کني هندوستان هغه ملک دو

چي سرحد يې د د تراه مار کله بلې غاري شروع کېدو .

د پنتون ادب يوه ذره تپد ده
اشنا به بل ملک نه پويانه ډرم نه ورته پانزوان د مار کلي به کنډ او بډوسه

صوبه کابل او مشرقی افغانستان

د مغل دوران حکومت صوبه کابل، دریا یې جهلم پورې پرته
علاقه وه او د درانیانو په زمانه دا علاقه د مشرقی افغانستان په
نوم یادېده.

د رنجیت سنگه د قبضې نه وروستو د پېښور ټاک او هزاره علاقې
د سیکه حاکم تحت وه او د سیکه اخېرنه فوجدار سردار چتر سنگه وو.
۱۸۴۹ء کې د چتر سنگه د شکست نه پس د دې سیمې حکمرانان ټکرېدو.
د انګرېز سولې د دورې کې د ټورې او مړانې ځای کېد
وهنو او تعلیمي قابلیت واخیستو. د سترو او جنګي صلاحیت مقام پرې
نمايانه او سیاست ونيو. د شمېرې او بهادر کلیوال راج، ځاني،
سردارې او حاکمیت ختم شو او د حکومت د ملانامت اهمیت بشپړولو
ته منتقل شو. نو د نیکه سیمه هند کې مهاجرین د نېټه قیمت او روڼ
مستقبل مالکان شول. د پاک بهار د ولېس نه پس د سولې
ملانامت په اهم عهد و د سولې علاقو باندې ګان تعینات شول
او د کلیوال علاقو باندې وسېد وګی د هر قسم سهولیات او مرګات
نه محروم شول.

صوبه سرحد

۱۱ ستمبر ۱۸۰۳ء وچي انگريز جنرل لارڊ ليک آگره اودھلي فتح ڪري. مغل بادشاهه شاه عالم ثاني اودھ نه وروستو مغل شاهه پراچيا ددھلي بادشاهان شول. اودا سلسله ڏيهه درشاهه ظفر ۱۸۵۷ء تر بادشاهت بخاري وڌ. انگريزنو ڏ آگره، دھلي، اودھ، روھيلڪنڊ اود فرخ آباد مفتوحه علائقو نه يوه صوبه تشڪيل ڪري اودھي صوبي نوم يني شمال مغربي صوبه N.W.P. کپتو دوڻڪه چي دغه صوبه دغه زمانه کپي ڏدھي ڏهندوستان ڏهڪومت په شمال مغرب اٺيخ پرته وڌ.

مارچ ۱۸۴۹ء کپي انگريز ڏيڪه سلطنت اٺيخ پاتي علائقو بشمول پېڻبور، هزاره، اٽڪ، پٿر سنگه نه قبضه ڪري اوانگر پڙ ڏ خبرتو وٺو واته راو رسپداو. يونٽس ڪاله انگريز ڪارڪنانه انشاهي وها ٺيجهه عيسا دستور بمال وساتله اودخيل ضرورت مطابق يني لن ڊر ڏو ويدل وڪيو. خود پڻتو ڏ انگريزنو خلاف اغاؤ تلغاؤ متواتر ٿيڻڪو نه اوجهاد انگريزن مجبور ڪري چي ڏدھي علائقي ڏ انشاهي

صلاحیت او فعال بند و لښت په فرضی یوه نوې صوبه تشکیل کړی .
پرنکه اوس د انګرېز سرکار د حکومت په شمال مغرب برید دا علاقه و
نوپه دې وجه یې دا صوبه د صوبه سرحد په نوم متعارف کړه .

The province of N.W.F.P. was constituted on the 1st March 1901
(Census of India 1901 by H.H. Risley and E.A. GAIT page-66)

ترجمه : د شمال مغرب سرحدی صوبه په یکم مارچ ۱۹۰۱ء وجود
کښي راغله . N.W.P. او د N.W.F.P. په نومونو کښي توارید او
یو شان والی وو لوضوری وکړ چې د N.W.P. نوم بدل شي نوپه دې اساس
د N.W.P. نوم متحده صوبه جات اوده واکړه شواؤ د بد قسمتی نه د
پښتونخوا نوم د انګرېز سرکار په کاغذات شمال مغربي سړی صوبه شوه .

In 1901 Lord Curzon created on the western frontiers of our
country a new Province, named N.W.F.P. with a view to defend
the country from all possible dangers as also to solve the tribal
question. in order to avoid confusion of the similarity of names
between the new province and the earlier North Western Province,
was re-named as the United Province of Agra and Auadh.
(History and Administration of N.W.P. By Dharma Bhanu P-407).

ترجمه : سلطه کښي لار کړن تر موټر د ملک په مغربي سرحد
یوه نوې صوبه تشکیل کړه او د دې نوم یې شمال مغربي سرحد صوبه
کښودو . چې ملک د هر ممکن بېروني خطرات نه محفوظ وساتي .
او د قیاسل مسئله هم حل کړه . د نوې او نوي صوبې پد نومونو کښي د
یونټي لري کولو په غرض نامونې صوبه د متحده صوبه جات اوده
واکړه په نوم شوه

راي بهادر ديوان چند ابيراي يكي،

It may be said that Ranjit Singh created NWFP by sweeping the
Afghans back across the Indus into their mountains.
(The Evolution of NWFP by D.C Obhrai, Page 30).

ترجمه: د شمال مغرب سرحدی صوبه حقیقت کښې هغه وخت وجود کښې
داغنه چې رنجیت سنگه پښتانه د دریایې سند په شاغرونو ته واپس وټول.
۱۸۴۹ کښې چې انگریزان د پښتنو په سیمه قابض شول. نو یقول

آرتھر سوېنسن

The Frontier Province an inexhaustible vein of excitement. It was a
testing ground for new weapons, it was a live training area for
officers and men; it made the army feel that it had a real job to do.
(NW Frontier Page 343)

ترجمه: سرحد جوش نه ډک یو نه ستړی کیدونکی اعصاب راکړل. دا
لڅانګې د نوې وسلې د پاره آزمائشي میدان وو. افسرانو او ټوانانو د پوره دخت
او متحرک تربیت علاقه وه. دلته قوچي ټوانانو احساس کول چې حقیقي معرکه کښې
قوات په غاړه دي.

موندلته د الله بخش یوسفی د یو تقریر نه اخذ ددې ټوکونو بیان ذکر هم ضروري
ګڼو چې هغه د خلافت پکښې او سادات رضا کارېو اجلاس ته کړی وو.

Allah Bakhsh Yusufi who referring to Sir Hamilton Grant's remarks
in regard to the Pathans that they would destroy the peace of India if
the British left S B Diary S.No.37. B.3 dated 24-01-1930)

ترجمه: الله بخش یوسفی د سرهملتن کرانټ د بیان په
حواله ووي چې که چېرې انگریزان هندوستان نه لارل

نوپستانهٔ به د هندوستان پُرامنی ما حول تباہ و
بو باد کری۔

پښتونخوا

مونږ پښتون د ښمن قوتو نو په قسم قسم نومونو یاد کړی یو د دغه
غېر پښتون مورخین د نومونو افعان، پتان، کوهرستانی او زوسیله برعکس
پښتون همیشې نېل خان هم پښتون یاد کړې دي. د غېر پښتون مورخین دغه
نومونه ځینې وخت د دري په تتبع کې را د تایا ځې را دی طور پښتون
شعراء وادبا هم استعمال کړي دي۔

د غسې غېر پښتون مورخین که شعر، مونږ علاقه د "راوه"، کوهرستان
یا شمال مغربي سرحدی صوبه یاده کړې ده وې پښتون د صوبه د پښتونخوا
په نوم پېژنده۔ دلته زه د هېرو وولیس، بطلموس او نوریونانی غېر
مورخین د پکتیکا، پکتیا، پکتی ها نومونو ذکر نه کوم، بلکه د قدیم پښتون
شاعرانو او ادیبانو په واسطه وایم چې هغوی دا علاقه د پښتونخوا په
نوم پېژنده۔

ښکارندوی ۱۲۶۲ هـ هوتک بابا ۱۲۹۳ هـ تا ۱۳۰۴ هـ اخون دروېزه

۱۵۳۳ هـ تا ۱۶۳۸ هـ خوشحال خان نصرتک ۱۶۱۳ هـ تا ۱۶۸۹ هـ صدف خا خټک بر

له افغان د ارمینې ژبې د اوغان معرب شکل ده چې معنی یې "غوا" ده۔

فوشمال خان خٹک، سغرائند خان مومند ۱۶۷۵ء تا ۱۷۰۵ء، پیر محمد کاکر
 ۱۷۰۹ء تا ۱۷۱۷ء، احمد شاہ ابدالی ۱۷۱۷ء تا ۱۷۴۷ء، علی اکبر بن قاسم
 ۱۷۳۷ء تا ۱۷۸۹ء، میان نعیم مئی نرائی ۱۷۶۷ء تا ۱۸۱۵ء، ونیرہ - ڈالکر پوٹو
 دقیام وڈ پ موٹی ۱۹۰۱ء کٹی تشکیل نہ پراگما ہودا علاقہ دینتو نتوا
 پہ نوم یادہ کرپدہ۔

د ہند کی ہند کو متعلق نامادامہ صوفی کوشش کچا سپکاوے
 یاد رہنا وے ہرگز نہ دے بلکہ ناماغتہ مقصد تاریخی حقائق بیانوں
 دی۔ تاریخ د تصوراتی، خیالی سوچ و فکر اور فرضی داستان نوم نہ دے
 تاریخ د تہروا قعات و حالات پہ تھوس دلائل بنا، اڈ و نقل پہ تول
 پورہ محکم بیان دے۔ چچا یو مورخ بی بی و نسل نہ بل نسل تہ امانت
 سپاریا اڈا تلونکے نسل د قومو تو عروج و زوال پہ دغہ صفا شفاف
 آیتہ کٹی کوری اڈ و نقل مستقبل تعین ددغہ تاریخی حقائق پہ ریا کٹی کو

تاریخی پس منظر

د افغانستان د لوریو یو وخت د پاک و هند په سیمو د مسلسل او متواتر د
خمار، بېاد، او قبضو دوره ده. دغه زمانه د مېدانې غر تر وسپړل
او ویند تېر کول کسان او ناممکن و. د غلغلو بودو باش بدن و نو
د دغو په لمنو او غواگانو کې وو. ځکه چې: سیمه یی حمله کوونکو ښار
نه مرنه و غرونو تنګ د شوارې لار ته اقدرتی قلعې بند و. د
نړیالۍ د محافظت سازمان وې. د مېدانې سیمو ته یو ځل ته د غوت

دود خان و مال د بانهی باخت وو.

ناسوگورنی چې نه موند د تار یخ د درې ته دیب انا ته موږ د
غرونو په سراوخوا کې راوړی. او داسې د پرکم اشار دی چې په
مېنځنی سو مو نندلې شی. دغه وجه ده چې د پنجاب په سیمه کې یو خوا د
پنجت د ریښو، جهلم، پنجاب، راوی، ستلې او بیاس د تپاه کاری په
سبب انسانی نمائند ناممکن وو چې نن په دې ترتی یافته دور او وسائل
بایدېر دهم په دغه علاقو مېشته ابادی ته هر کال کافی نقصان او
نمیان رسی او هر کال د پشکال په میاشت کې د پنجاب کې شمېر کلی
او ښاری چې د دې سیمو د نو د سپلايو تو نما د لاندې وی، نوبل نو
د اریا، سیتھین، ساکاکشن، ایرانی، یونانی، هن، ترک و غیره اتوم
چپاونه او یلغار وو چې د پنجاب په سیمه انسانی نمائند تقریباً ناپا
او مشکل وو. دا د الله یوالدین بابر د وړاندېشی او د مغل شاهانو
فواست وو چې د کابل سلطنت یې په هر حال د هند د سلطنت یو
ضروری جزو او برخه وساتله. او د دې صوبې د هند سلطنت څخه
شمولیت کې پېښو د پاره په راتلونکې وخت د هرقابل او لویي
مصیبت ورنه پنجاب د پاره یو نیک فال او لویي برکت وو.

د کابل وې پېښور صوبې آمدنی کمه ده. خو د انشون
د سیمه د دندو ستان پاتېک او دروازه سیمې د هند ستان
مخل بادشاه د دې لخوا چې فوجي مصارف د باره کافی مقام

په دې غرض استوی چې ایران و توران هغه ددې حاجي
 سرحدات محفوظ وی. صوبه کابل پخوانی مانه د هندوستان
 د قلمرونه خارج وه. او تورانیانو د هندوستان سرحدات لوی
 نتیجه دا وه چې پنجاب هر وخت ورات و بجا پرېرت وو
 اوس چې کابل د هندوستان د مغل بادشاهانو ته دے نو
 پنجاب آباد دے او هندوستان محفوظ دے «

د خلاصه التواریخ ص ۱۳۶، تصنیف و تالیف ۱۶۹۶

د مغل سلطنت دوران د پنجاب ذکر په اولنی ځل د تاریخ په
 پاڼو څرگند او ښکاره کېږي. دې نه اکا هو مونږ د شاهنامه نړیو
 په صفحات د پنجاب د دوو ځایونو لاهور او ملتان سوسری شا ذکر
 وینو. چې د هندوستان په لار محض د باندې جاته حیثیت لري. او د
 وسط ایشیا او هند ترمېن د دې او پرل و مرکزونو وو.
 انداز ده. چې د مغل سلطنت د مکمل ضمانت او تحفظ په سبب د پنځه
 دریا یو تو ترمېن دې سرسبز و شاداب سرزمین اهمیت بیا موند
 د مختلف علاقو جات خلق دلته راغلل، خصوصاً هغه خلق چې هندو
 برهمنی د ظلم او جبر نه تنگ وو. د کرکړوندې په غرض دلته د پېښور
 د حملو، چپاؤ او یلغار ویرو ترهه ورکه شوه. د خطرات نه دېک پر آشوب
 دور ختم شو، د اقمی او اطمینان نږدې یقینی شو. کلی، نیامونه، آبادتول
 او د ژوند نسلل قائم شو. د هندوستان د خلقو عرس او د پنجاب خصوصاً

پښتون تنوم څخه اړخه درېشه، ټک واک او دروازه غام شول. د پښتون
د تورې شریک او مشر څخه سم کدې ځایي خلکو د وادارۍ، مهمان
نوازی او ورورولۍ څخه بلل شول او د پښتون په سیمه د مستقل
سکونت پاتنه دار شول.

تاریخ لوستو څخه معلومېږي چې د قدیم هندوستان حدود
د دریایي جهلم نه بنکته بالعموم او سره نښه بالخصوص شروع کېدل
د دریایي سند نه او دریایي جهلم مېنځو مانه د سند نه ساگر
علاقه شاړ، غاړه یاده او خشکه وه. د خشک سالی او بهرنی قوتونو
د حملې په سبب دلته خلق ډېر کم و سپېدل او داسیمه د هندو
اقوام او پښتون تر مېنځ د Buffer Zone یا No Man Land حالت لرو.
د کندهار ته د یې دوران تېکسلا د گدس هاری شاهانو د کړم په
موسم صدر مقام وو چې د دریایي سند د موجونو او سپلاوونو په سبب
خیل ځان د بهرنی حملې وړ نه محفوظ وساتي. د مغل سلطنت په دور
کې چې دا علاقې د صوبې د کابل برخه او حصه وه، نو د حسن ابدال ډېر
لویې اوسیت وو. کشمیر ته د کاروان د آمد و رفت او تجارت لار د
حسن ابدال پکله په علاقې وه. مغل شاهان اکثر د حسن ابدال پکله
په لار کشمیر نه تلل. دغه دوران د پښتون ځینې قبایل د لته آباد وو
چې د دغه وخت لیک تحریر او سفونامونه په دې علاقې د پښتون د
مېشت پته لري. واصل روښاني ۳۰۳۵ ۱۸۴۲ لیکي:

نخک واره په سارڅه په غومه سته پي ع
 له خواري يې نخي مه شه پاپړپلن
 د بنکشي د مغل لاسي سپد ښه شي
 په طالم د غم بيانو شه رهون
 درپي د بنکشي ملک يې مسلم که
 دعوي کي دے د آتک د س ربه بن

د قصه مشايخ (تصنيف ۳۷۳) (۱۶) يکونکي فواجه محمد بن هدا تکی

په نر د آتک قاعه کې چاپېک پښتانه آباد دى .

د ران عصا کبر باد شاه درين ملک امداد فکر ساختن
 قلعه و ابادى شهر کرده . و بناى یک بوج قلعه در ميادريا
 کردند . که هر چار طرف قلعه شهر قليم عظيم است . چنانچه هر
 شمال نه صد هزار سواره افغانان يوسه زوى سکونت دارد . و
 سمت غويان قلعه افغانان تختک ، و طرف خيوي افغانان
 بهنگي خيل و طرف شرتي افغانان سوكاني ، دوتاني . و توين
 وغور غشتي وغيره اقوام سکونت دارد . (ص ۳۵)

ترجمه : اکبر باد شاه دنده در ران (۱۵۸۱) دې ملک ته راوړسېد
 قلعه او ښار يې آباد کړل او د درياب په سيمه کي يې
 د قلعه يو بوج تعمير کړ . ځکه چې د قلعه او ښار څلور واره

آهه مضبوط د شمن پروت وو. شمالا لنل مارو کم يولا که
 نهږه بامو يوسفري وو. د قلعه غريب خټک وو. خيوا بهنکي
 خپل خټک وو. او شرفا سرکافي دوتاني ترين او غور غشتي وږه
 پښتانه قومونه آباد وو. »

هری لام گپتا لیکي:

« داځايي (راولپنډه) د وکره سکره ټپپور په تحت
 دے. دله ډېر ځايي ت خټک آباد دی سکره ځايي حمله وکړي
 نو دوی خراج ادا کړی. خو ځي هغوی سنانه شې نو دوی
 بيا خپل آمل د حشيت بوقتار و ساقه د راولپنډه نه ځ په
 پورته سټيټ ميله لري. « خارپوره » سږايي ده. ځي
 بوخت ورځنه د اوبو لڅته بهي ځي. په وله د پسر خټو
 پل دے. نه ميند اري ځي پښتانه دی. سکره او په دوی
 حمله وکړه. د دوی څاروی ځي بوتل څو د دوی اطاعت
 ځي و نه منو. ځي نه پورته حسن ابدال دے. ځي
 زميندار ځي پښتانه دی او د کابل حکومت ته خراج
 ورکوي. دې نه آخواشمی آباد دے ځي خټک پښتانه ځي
 کوونده کړی. بيا اټک لامي ځي د دريا ځي سند د په
 غاښه د يو لمر کپاسه پروت دے دله دره زړه کوه آباري
 قلعي ځي د خټکو پښتنو قبضه کړي ده. » (راولپنډه لامل لیکي) (۳)

د تاريخ ضلع پشاور مطابق :

” دُر دُران راجہ شاہ ابدالی (بذات خود پشاور سے روانہ ہو کر بہمراہی سعادتمند خان خٹک فوج مرہٹہ کے مقابلہ کو آیا اور ان کو شکست دے۔ اور اُسی معرکہ میں سعادتمند خان کی کوششوں سے مشکر رہو کر بہ علاقے لقب سرفراز خان سرداری تالیب جہلم اوسکو حاکم بنایا۔“

(۳)

د غوری قبل یوسف زی راتک نہ آگاہو د پپنیور مردان اوبابوہ و غبارہ علاقویانند ی دلازاک آباد وو۔ اول یوسف زی راکوہ شول او د دریایی کابل پہ شمالی غارہ پراتہ دلازاک اوسوایتان یپی د ہشتکر، سواتی، مردان اوسوات نہ ۱۵۲۵ء کیتی وکابل، بیاورپی غوری قبل قبائل رابنکتہ شول او د دریایی کابل پہ جنوبی غارہ پراتہ دلازاک یپی د سلطان پورہ پہ مقام ۱۵۳۳ء کیتی د یوہرست جنگ نہ پس پہ تہنستہ مجبور کرل سواتی قبائل د تھا کوٹ اومانسہر ترمینچ د دریایی سندھ شرقا خطہ باند ی آباد شول او دلازاک د دریایی جہلم او دریایی سندھ ترمینچ بودو باش اختیار کرد۔ خوجہ مکیور شاہ د دوشا پہ، د حرکت لاداض شوچی شو واریپی د کابل

وهند تر مېنې کاروان لوټ تالان کړو. هغه د دوئی یو لویي تعداد
 هندوستان پلومنتقل کړو. او د دوئی د پرکم کسان په دې سیمه آباد
 پاتې شول. سوايتان د یوسفازی باجګدار شول او یوسف زی تر
 اتک ودریایې جهلم ورسېدل. نو دې دوران د دریایې سند د
 په پورتنۍ غاړه ننگ د غرونو نه راډاړېدل او د اکبر بادشاه
 او غوری خپل تر مېنې دشمنۍ او مخالفت نه یې فائده پورته
 کړه او د آتک و نوښار تر مېنې آباد شول. د مغل او یوسفزی
 تر مېنې دشمنۍ دوئی مزید مضبوط کړل او د آتک ودریایې جهلم
 تر مېنې په کافی علاقه قابض شول. نن چې دغه حیثیت درنجیت سکه
 تروخت فاهم وو.

د اکبر بادشاه په زمانه حکومت د بابه مومند ځینې کورنۍ د
 پېښور ښار مشرق اړخ نارنجپور ته مېرمنه ښې دخل شول. مېرمنې
 پلواله والۍ د دوئی جاېدل او د خالصه سرکار شو. د دغه تر مېنې
 کروندې د پاره وخت په وخت د هند رافنې او راجپوت سردارانو
 د هندوستان نه خلق راوغوښتل. دغه خلق دلته آباد شول مبتدل
 پاتې شول او د خالصوال په نوم مشهور شول.

د دلاک ټکست او غوری قباېل فتم محض د کلو جاېدل د فیضه
 نه ده بلکه په دې کېنې کور کېترې څخه پېوست په لویه ډېکېر باد
 د پېښور ښار څو کورونه، آتې، یاد وکانونه او قلعه هم شامل ده.

غوري خپل ددې سيمې فاتحين او قابضين بلا شوكيت خبر وړه. هيايور
 چې خپل ورور كامران ته شكست وركړ او دلته يې د سكندر خا^ن اتر^ن بگ
 سېكره پړه كړه نو د پرنار غوري خپل د پېښور قلعه سر و بيا قبضه
 كړه او د محمد هايون اتر^ن سوځ او قبضه ملكيت ختم شو. د مرزا محمد حكيم
 په نامه حكومت د پېښور په علاقه د مغل نظامت برابې نام وو
 او د هندوستان په لور د لويې لاس او شاهراه د حفاظت توحيد محدود وو.
 د جاكير و سرپرغاوند توكړه بهادر شمشير نمان غوري خپل پښتون
 دوكاندار نه وو. كاشتكار نه وو. په دې وجه د هندوستان مختلف
 اطراف نه خلق راغلل، دوكاندار او كاشتكار شول.
 د كابل په سيمه كه پخواني ايراني نژاد سني مسلمان تاجيك دوكاندار
 وكاشتكار وو نو پېښور په سيمه هندي نژاد اعوان و بېلگان دوكاندار
 وكاشتكار وو. پښتانه محض مالكان وو او د دوي كار شمشير نمان او د
 خپل كارند او حفاظت او تحفظ وو.

"Of all the races, Afghans are the Chief, both as predominating
 in numbers and as being the governing people"

(Afghanistan by H.W. Bellew - P-14)

تر سيمه پښتانه مشران د نورسلطانو غلى ته دى د تعاد او حاكيت د وار و په لحاظ دوى ته فوقيت حاصل د.

د لسمه ايرني نه خورگنده ده چې د سيكتيكن او راجه جې پال تر پيچ

۱۹۷۹ د محمود د نژاد لوى او راجه جې پال تر مېنځ ۱۰۰۱ كېنې چې د پېښور

په مقام كوم جنگونه وشول. او د اتر پال ۱۰۰۸ كېنې شكست نه پس

د پېښور سيمه د مسلمانانو په قبضه او ملكيت شو او د پاك هند

علاقه ملتانه تا ملتانه داسلامی لښکر متواتر او ولسو حملو د هند و شاهیه رعب ، دبد به اوشان و شوکت ختم کړو. نو د پښتنو مسلمانانو رځ توجه او پیام د پاک و هند په درخپزه نر مکو مرکوز شو. ۱۱۰۰ کښې د غوری قبایل یو مشر شهاب الدین محمد غوری د دهلی سلطنت قبضه کړ او د غلته یې په ورومې ځل اسلامي حکومت قایم کړ دغه نه وروستو د پښتنو کڼ شمېر بهادر شمشیرن د پاک و هند په کافی نر مکه قابض شول.

« د هند په سیمه اسلامي تارکې مخ دراصل د پښتنو د

فتوحات و مقبوضات تاریخ ده »

(افغانستان نر مېکني ص ۳۳)

د پښتنو دغه شمشیرن بهادر شاه نر لود پاک و هند علاقونه په ورومې ځل د پړ هندی نژاد خان ثخه د کار خدمت د پاره راوستل. دلته د دوئی نوکران پاکران شول ، آباد شول ، نسل یې نریات شو او دلته مستقل پاتې شول لکه بهادر کله ، لنډی یرغجو ، فرارخانی ، بادا پې ، کړی قمر دین او داسې نورو د پړ وکلو کښې اوس هم دغه هندی نژاد خلق موجود دی. د هند کی په نوم مشهور دی. ښه اصلی نر به یې هره کړی ده. پښتنو ثخه کړی و د دی او محض په پښتو نر به پوهېږی.

ترک بابری دروینے معلوم کتاب دے۔ چچ ددی علاقہ دینو قبیلہ
لکہ آفریدای، یوسفزای، اورکزای، بنگش، تورای، دلائی اک
سکینی، مومند، محمدنای، لوهانی، نیازای، عیسیٰ خیل، خلجی
اور وزیر ذکر کوی۔

بابر خوارزمی د پپنور نیار د کورکھتری پہ سہل راغلے دے
خوہنے د پپنور پہ بیمہ د ہند کی قوم ہپم ذکر کرے نہ دے۔
د کلیدن بیگم ہایزن نامہ کینی د پپنور د کو موجود دے خود
ہند کی پہ خقلہ تحریر ہشتہ۔

د ابوالفضل اکبر نامہ، د اٹین اکبری ہم خاموش دی۔
د اکبر د نوج یوہ لویہ دستہ د پپنور قبائل پہ خوارزمی متعل
وہ۔ خود ہند کی نسل ٹوک ہم د اکبر پہ خوج کینی شامل نہ ور
وہ حال د ترک جہانگیری دے۔ علی صالح بادشاہ نامہ ۱۰
عالمگیر نامہ د ہند کی نسل اور بی متعلق ہپم آثار نہ لری۔
د علی محمد مخلص، "ہالنامہ" صفائی چچ "بکرام" یا پپنور
نیار د غوری قبائل ملکیت اور جہاد دے۔

” اکبر بادشاہ نیوزجا حوال ایشان محسودہ بیدان قرار
کہ از بزرگان و کہد خدایان غوری یا خیل چند کسی را بہ
طریق یرغمل طرف ہندوستان برد۔ و وطن را کہ نہا
قدیم بکرام بود و الحال بہ پپنور مشہور است۔ ہم

بدیشان مقور داشت. (۱۵۵)

ترجمہ : ” اکبر بادشاہ دہلی (غوری خیل) پنچیل حالت
پر ہنودوں کو پہنچا اور انہیں اقرار کیا کہ انہیں دہلی
خوگسان بہ ہندوستان نہ ہونگا بوزی اوڈو دہلی
وطن چہ پنچواپہ بگرام مشہور دو، اداوس ورتہ پنچور
وائی، ہم دہلی بہ دہلی ملکیت دی۔

دریاسی باہر، یوہ نامانہ پنچور اوستی بانارہ بہ مہتم
بہیل، چہ دقہہ خوانی، پہ خوانی اوس دشاہی کتہ بہ نوم شہرت
لوی، داتہولہ علاقہ دہ بارہ مومند، نامکہ کوہ، جناح پارک، پجری
ادچادہنی علاقہ دخیل تمام ملکیت دو چہ مختلف اداوکتی داتہولہ
علاقہ دوقت حاکمانہ قبضہ کرے، اودلتہ سیپا د بہر مختلف خلق آباد
کرے۔

” تپہ سوم بنام قصبہ باگرام مشہور ہے اور تپہ خلیل
سے چارم حصہ کا مالک سمجھا جاتا ہے۔ مگر یہ باغ
تبدیل حیثیت اس باگرام کو اس تپہ خلیل سے مناسبت
حصہ نہیں ہے۔ یہ قصبہ باگرام ہمیشہ بہ اختیار حکم
رہا ہے۔ ہر ایک حاکم وقت نے بہ لحاظ خدمت کی، جس کو
جاگیر یا برائے آبادی زمین عطا کی۔ وہی بہ منزلہ تک
تصور ہوتا تھا۔ جس کا قبضہ دیرینہ ہو گیا، اکثر اس نے

زمین مقوضہ کو بذریعہ بیع و بیعہ منتقل کر دیا ہے
 اور یہ لحاظ قبضہ قدیم کے اُس کو، طوف سے یہ منتقل ہوا
 سمجھا جاتا رہا۔ کل رقبہ قریباً ۵۰۰ باگوام کے اب چھبیسڑھ
 تھوڑے ہوئے ہیں۔ اور ہر ایک مورث نے علیحدہ علیحدہ
 رقبہ بذریعہ خرید یا ہبہ یا بالجانمت حد تک آباد کر لیا۔
 اور بعض خاص پشاور میں رہا کو مالک ہیں اور جو زمین
 ملکیت سرکار سکھان یا سلاطین و امراء دُرانی کی تھی
 اُس پر بھی اب انگریز سرکار ہی مالک ہے
 (تاریخ ضلع پشاور انگریزوں کے داس)

ہندو

۱۸۹۳ء دو۔ جی تھورنٹن: دہلی کے پہلے مدد دہندہ تھے
 حکومت تاخت و تاراج اور پائمال کرو۔ دہندہ وستان زہرہ واپس
 دے دیا اور ہندو کشمیر پہ حفاظت دینا روٹھوا کر دہلی کے پہلے

« هزار منگ » (منگ ، پلستن) د خپل تړک قویق رتوبه ، سودارانو
 مانعت مقرر کړه . دغه هزار منگ اټک ټخه نودی د دریایې سند په
 بندګنه غاړه د بیج په علاقه مقرر وه چې د بهرنۍ حمله آوړنه لغو وکشی
 په رسای . د هزار منگ په مناسبت دا علاقه د هزاره قویق په نوم
 مشهوره شوه . انګرېزان چې راغلل هغوی د راجه پکهل په علاقه منسره
 اېستول اېستل اباد او هری پور د ضلع هزاره په نوم مشهور کړو .
 او د مانسهره د سیمې د ورې نوم پکهل مشرک ، شون هالانکه مانسهره ، اېستل
 اباد او غن چې هری پور هم د هزار منگ د سرګرمو او نولواډا د اټکې
 علاقه او مرکز نه وو بلکه د غازی ، حضویدین د هج علاقه وه . البته د
 هزار منگ په دې کوچی دسته کې ګڼ شمېر ښارونه ، مشوانی ، ګڼې
 سروانی ، ګوړانی او ترین جدون پښتانه شامل وو . نو غالبګان
 دې چې په دې اساس دا نوم تجویر او خوښ کړې شو . هزاره ، ګڼې
 انګرېزان په ګلاب سنگه د ۵۰ لاکه روپو په عوض کانه کړو . خو د
 پښتنو سخت مزاحمت او متواتر جنګونو هزاره د ګلاب سنگه دست
 اندازی او قبضه ملکیت نه بهر کړه .

هری پور

د ستمبر ۱۸۱۲ء و چې رنجیت سنگه په کثیر حمله وکړه .
 عطا محمد خان چې مزاحمت وکړو . په نارګونو پښتانه شهیدان شول .
 نو شکست یې و خو بهر او عطا محمد خان والیې کشمیر په دې شول

مجبور شو چې د اټک قلعه د فوجدارو ته خپل ورور جهان داد خان د
معذون کړي او د سکه سرکار د سلطان سپه سالار فقير عزيز الدين ته
يې بېرته ورنه ورسول وېدل حواله کړي. د دې معاهدې نتيجه دا شوه چې رهتاس
نه توانېدو سکهان قابض شول او هزاره د دوشې ماتحت شوه. د پښتنو
د سکهانو نڅه د هزارې علاقه بېرته اخيستو د پاره درې جنګونه وشو
او د غن چې د ستمبر ۱۸۲۳ کښې هري سکه نڅه د هزاره د پکهلې او د هښو
په مقام جنګونو کښې نمرګو نه پښتانه شهيدان شول. هري سکه د
اټک په قلعه د پښتنو د پکهلې په لار د حمله نه د بچاؤ او تحفظ په خاطر
پدېو خاص مقام خپل سکه فوج مقرر کړو چې وروستو دغه ځای د يو
نبار مشکل اختيار کړو او د هري پور په نوم مشهور شو. د سکه او
انګرېز سرکار دوران د پنجاب نه ګڼ شمېر خلق راغلل او دلته آباد شول.

د اټک ښار

د ۱۶ ستمبر ۱۸۴۱ د انګرېز او سکه سرکار د معاهدې مطابق د
سکه سلطنت د نورونو فوجي مرکز وټو نه علاوه جان نکلن او هروېټ
ابو ورم د ډېره جات او ښو، جارج لارنس او رېنل ټېلر د پېچور
مېجورېټ د هزارې او سټېر هروېټ د اټک استېنت رېډيکانت مقر
شول نو د ۱۸۴۱ کښې د پېچور هزاره او اټک فوجي سپه سالار سرور
چتر سکه د دې معاهدې خلاف شو او خان يې آغا و حکمران اعلان کړ
انګرېز رېډيکانت هېټ واخيستل. جارج لارنس کوهان ته د ټينګد

ادماجرا بہت مشوانی قبائل ٹخنہ پناہ واخپستہ۔ ڈانکر پڑ سرکار اوچتر سکھ
 تو مہینہ نومبر ۱۸۴۸ء دسمبر ۱۸۴۸ء او پہ ۲۱، نوروری ۱۸۴۹ء چنگونہ
 ویشول۔ چتر سنگھ تسکت و غور و۔ او بے خیل زوی بی شہر سنگھ گرفتار
 شو۔ انکر پڑ سرکار د ۲۹، مارچ ۱۸۴۹ء اعلان مطابق سکھ سلطنت بے
 شرقی افغانستان ضبط کرو۔ مہجرا بہت د هزار بی حاکم شو۔ ہفتہ پہ
 ہزارہ کبی د پشتنو خلاف د یو مستقل فوجی کیمپ جو کہ ولوتا بیا و کر
 اول بی شہر وان ٹخنہ د د بی موکڑ تعمیر بند و بست و کرو۔ خو
 بی بی ارادہ تبدیل کر د او د موجودہ آبیت آباد پہ سیمہ بی دغہ
 فوجی مرکز مقرر کرو۔ دلتہ د ہندستان مختلف علاقہ جات او خصوصاً
 پنجاب نہ د پشتون خلاف فوج او پہ نور سرکاری ملازمت خلق
 بھرتی شول۔ آبیت آباد د یو بار شکل بیا موند۔ د سکھ د بربریت
 نہ بی پنجاب نہ کوم مہاجرین د بی علاقہ راغلی وو او غرونو کبی
 بی پناہ اخپستی و۔ دلتہ راغلل۔ جدون او ترین وغیرہ پشتون قبائل
 ہم غرونو نہ را کوز شول دلتہ آباد شول۔ خیلہ تر بہ بی ہیہ کر
 او د ہند د پنجابی پہ تر بہ رنگ او گویان شول۔

۱۸۴۸ء
 د سکھوں کے قبضہ سے پہلے ہزارہ شامل سلطنت افغان

مسلمانوں کے قبضہ میں تھا۔ ۱۸۴۶ء میں ہمارے ملک
 کشمیر مہاراجہ گلاب سنگھ کے ہاتھ فروخت ہوا جب
 اسی سے بندوبست نہ ہو سکا۔ تو پھر شامل دربار لاہور

کیا گیا۔ اس ملک کے پہاڑی لوگ ایسے جنگجو نہیں ہیں
جیسے دریائے سندھ کے مغربی پہاڑوں کے لوگ خبرہ سر
اور دلاور تھیں۔

(حیاتِ افغانی از حیاتِ محمد خان ص ۶)

د پاکستان بھارت دولت نہ آگاہو دولتہ پستہ نو نہ عدادہ اردو نہ اعوان
بلوچ، بھاتیہ، برہمن، کلہر، گورکھ، جامی، کول، کشمیری، کھتری
خوجہ، مشوانی، مغل، پرچہ، قوچی، راجپوت، سید اور ستر نسلونہ
ایاد دو۔

دارج گورسن دھزارہ دھراپی پہ خفله پکی:

The Lahnda of the district of Hazara is locally known as Hindki .
It is the language of the great majority of the people, but is not
the only language of the district . In the extreme south - east
there are also speakers of Pashto in most parts of the district and
in the extreme north Gujar is spoken by the Gujar and Avars
who wander with their flocks over the hill - country. In the Tinawal
hills in the west of the district there is a separate form of Lahnda
called Tinawali , while in a small tract on the eastern side we have
another language called Dhundli or Kairali.
(Linguistic Survey of Pakistan Vol : IV Page 565)

ترجمہ: ضلع ہزارہ کئی لاندہا، "تہ مغانی خلق" ہندکی
وائی۔ داد اکثریت تریہ دہ۔ خود ضلع کئی دہ۔ رف دایود تریہ
نہ دہ بلکہ دجنوب مشرقی اکثر علاقہ کئی خلق بسووائی
اد دہ ضلع شمالی علاقہ کئی کوجران اد اجر چپہ نردنو
کئی مال تھا روٹھتھ ویا کوجری وائی۔ د ضلع مغرب

ترجمہ: ہندی دھنوریا پینتو او دوئی ٹخنہ ملحق قبائیل
کینی ہم د پینتو مائی تپسی۔

وای چي دڇڀره اسماعيل خان ٻار ۸۸ م ۱۱ کڻي ۱۱ جام ۱۱ اسماعيل خان
هوت آباد ڪڍو چي ڏمندن ڏهاڪم سلطان حسين لنگا جا ڪيو داراود
مڪيه ۱۱ دڇڀره اسماعيل خان نواب وهاڪم وو. عيني وای چي اسماعيل خان
او دريا خان دوه ورونيه دور ڏيهڪ نه بههري ڏي درياڻي سندن
بالمقابل غايونه جو رکڻ چي خلقو تنجه درياڻي سندن نه ڏيوسي
کڍو ڪرمڪ اوامدار وکري .

۲. چون مشاهده و وجہی شهزادہ کرک سنگھ دُمتان دِیستو
حاکم نواب مظفرخان سدوزی خلاف پدِخلورم کل فوج کشی و کرب
ادشیا کلن نواب مظفرخان پسرِ شجاع در صعد و جنگ پی زبردست
مناحست و کرب و غور و زانو پستلو نخه پی جام شهادت نوش کرد و

رجنيت سنگھ ، متان ، خان کمره ، مظفر کمره ، وٽجاء آباد قبضه کيل
 ۽ نواب مظفر خان نرگتونه سرائيکي ، لواج ، کشتکار رعيت ادا ملڪار
 ۽ سکه قوم ۽ بربريت ، درندگي اوبهيت نه ۽ محفوظ مقامات اوبناه ۽
 په تلاش شول ۽ ڪڍي يولويجا تعداد درياھي سندھ نه راپور ڪيو
 اوبه ۽ اسماعيل خان کڻي پڻتنو ٽنجهه په پناه اخيستو مجبور شول .
 ۽ ۱۸۹۱ء ، ۱۹۰۱ء ، ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء ۽ ۱۹۱۱ء
 علاوہ اروڙ ، اعوان ، بلوچ ، بهاءيد ، برھن ، ککھر ، کورکھ ، اجاٺ
 کشمير ، کھتري ، کھوکھر ، مغل ، پراچہ ، قريشي ، راجپوت ، سيد اوشتم
 وغيره نسلونه آبادي .

جارح کريسن ۽ سرائيکي په حق ۽ ليکي :

In Sindhi, the word Siro signifies, the upper country i.e. the up-
 river- Country and is specially applied to upper Sind, or that part
 of the province which lies north of Sehwan on the Indus. From this
 is derived the word sirai, an inhabitant of the Siro, and Siraiki the
 Language spoken in the Siro

(Linguistic Survey of Pakistan Vol : IV by G. Grierson P - 359)

ترجمہ : په سندھي ٽرا به کڻي پورته پاسني علاقي ته
 ”سيرو“ وائي . يعني هغه علاقه چي درياھ نه پورته ده اودانوم
 ۽ سندھ پورتنس علاقي ٽنجهه مخصوص ده . ياد ڪري هغه ٻه
 چي ۽ درياھي سندھ په غاڙه سڀون نه شمال پلو پورته ده .
 دي نه سيراڻي لفظ جوڙي ۽ چي ۽ سيراڙو ۽ سپڙو ۽ نڪوپه معني
 ده او چي سيراڙو کڻي کومه ٽرا به وٺي شي هئي ته سرائيکي وائي .

ميو بل ٺاڻي ليکي:

The local name of the upper Sind is Siro and the language of the country is a form of Sindhi, known as Siraiki or up country Sindhi. (Linguistic Survey of Pakistan Vol: IV P - 240)

ترجمہ: ڏسندھ ڏ پورسني برخي هام نوم.. سيرو ده ڏس
 ٺر به يسي ڏسند هي ٻه رنگ ده جي ڏسوايئي ٻه نوم
 معروف ده. يعني ڏ پورته علاقي ٺر به .

جارج گريوسن ^{والٽ} ڇا ڏنئون او د پره اسماعيل خان ٻه نواڏ شاڪو
 کٽي ڪومه ٺر به عام مروج ده. دانڻالي ده. تهاڻي ڏ. تهل. ٻه مناسب
 نوم ڏس ٻي ڏ سلسله ڪو به نمک او منظر ڪر ٺر منجهه ٺاره او مڪواڻي
 علاقه ده، هنه ليکي،

The language is known as Thali or the language of the desert. The same form of speech is spoken across the Indus in Dera Ismail Khan and Hannu..... A slightly polished form spoken in the town of Dera Ismail Khan and its suburbs is known as Derawal (Linguistic survey of Pakistan Vol: IV P - 381)

ترجمہ: ڏا ٺر به ٻه تهاڻي " ڏ ٺموره يعني صحرائي ٺر به. گدريا!
 سيند ه نه پوري غاره اوخو ڏشا علاقو کٽي ٻه لڊرتي
 بافته شڪل کٽي ڏا ٺر به ڏ ڇ به والي " ٻه نوم ياد چيما،

Returning north, in the northern half of the Sind Sagar Doab, and in the adjacent part of the District of Dera Ismail Khan, there is Thali or dialect of the Thal or desert. (Linguistic survey of Pakistan Vol: I, P - 137)

ترجمہ: منہاں طوفان جي راشي منوشاه کي کٽي ڪندڙ ساکرم
 ۽ آبا ۽ دور ڪجهه منهنجي ڪم ۾ به اسماعيل خان ضلع کيڙائي

منوشاه کي ڪٽي ڪندڙ ساکرم ۽

۱۷ نومبر ۱۷۰۸ء وڃي ڪجهه منڊهه کور وڪو بند سنگهه دکن کيڙي
 پوئيتون قتل ڪيو ۽ ڪجهه ناريهه اولاد نه ڏنو ۽ ڊي ڊي ڪجهه ڪيل
 يوڪم ذات مريد ۽ راجپوت ڪشمير ۾ ڏيڻو المعروف بنده بهراڻي ڪيل
 جانشين مقرر ڪيو. هغه دکن نه ڪيل پانچي پيار ۽ ڪور وڪو بند سنگهه
 مريدان (منجهه سوئي پٽ ته ڏاڏو سڀ ۽ سگهان ميري منگري شون.
 سرهند و انباله ميري لوٽ تالان ڪيل. نه ڪونه سلمانان ميري شهيدان
 ڪيل. ڪلاهور پوري ميري ٽول جماعتونه ڏران او و سون. دل او سگهان ڪيل
 ڏهن او چنگيز خان يارونه تانرا ڪيل. اڪبر ڪار ڪرڻ ڏر شون. او ڏاڏا پنه
 حڪم به ۱۹ جون ۱۷۱۶ء قتل شو.

ڏبنده بهراڻي قتل و غارت و هڙي، ڏاڪه مارو او لوٽ تالان
 په نتيجي کي سگهان ۾ پنه ريات مالدار شون او ڪيل وڪو ڪي رياستون
 ميري قائم ڪيل.

۲۱ ۷۱ ۲۱ وڃي احمد شاه ابدالي ڏي پاني پٽ په مقام ڪمرهه و
 يوليوي ميري بنگر ته ٽڪت وڪيو ۽ ڏهه وڪو ۽ ڪي سلطنت ڏي قيام
 نيبال ميري ورته ڪيل ۽ او وڪو ڪيو. خود هندومت ڊي زبردست ڪيل
 او مغل تباهه حال حڪومت ڪجهه قوم په نه ڪي ڪي ڪجهه سلطنت ڏي قيام

مات را وره کسر و ضعیف و دیجات به سیمه، قی نازا، عام عام ترنول .
 فتلول خیل معمول کپره احمد شاه ابدالی د سکها نو خلاف مزید نموده
 به پنجاب حمله آورشو. نو د سکها نو د جنگ طری عمل او طریقه کارهف
 سنت پریشان کړو. سکها نو د باقاعده جنگ په ځای داسې چال خپل
 کړو چې احمد شاه به پنجاب ته راوړسېد و نو دوی به ښکېل او تر نو
 کې پټ شول خو چې احمد شاه به بېرته قندهار ته ستون شو
 نو دوی به را بهر شول اولوت تالان به یې شروع کړ.

احمد شاه ابدالی په ۱۱۱۱ لمریز ۱۲۴۲ د جزام په بیارمه په حق
 ورسېدو. او د هغه په ځای د هغه بزدل او غیر مستقل مزاج نرویی
 تېمور شاه بادشاه شو. خو وار د هندوستان د قلم په نېت روان شو
 خو د مېنم لاری نه به بېرته راستون شو. د هغه د بحاکات سکها
 نړۍ وړکړل او د ضعیف فوجي قوت مستحکم شو سکها مت د هند مت
 یو متحد شکل او مذهب وو. د برهمن د نارورنیا قی او تشدد نه
 تنگ منظوم، کم قوت او ادنی ذات هندو، سکها مت ته راواوړېدل

د سکها نو فوجی بربریت او ظلم و تشدد که دغه زمانه د
 هندومت که ذات هندو د سکها مت (د هندومت نو د مذهبی ژوب) په
 تمیزیت مجبور کړ و نو بل اړخ د دوی په ضد د پرهندون مسلمانان
 شول. او که یو خپل سوامان په سکها مت کې لید و نو بې داسې

قبولیت کئی .

۱۷۹۹ء کئی دسر چکیہ منڈیا خاندان مشردنجیت سنگھ دکنیہ
دلی پہ ۲۱ مئی ۱۸۰۱ء کو کجرات دسر بھنگیا نہ لاھور قبضہ کرو۔ ۱۷ اپریل
۱۸۰۱ء کئی دپنجاب حاکم (علاقہ شہر) پنتا نہ دپنجاب پہ مہمہ جاگیر
نہ محروم اودستبردارا شول، ہخہ دپنتتہ پد ریا ستونو بیچارہ
کرو۔ ۱۸۰۱ء کئی بی قطیب الدین افغان نہ قصور قبضہ کر رہ
دی جنک کئی نام نہ پنتا نہ شہیدان شول .

.. لوگوں کے بدن کے کپڑوں تک سکھوں نے اُتار لئے .
عورتیں ننگے سر اور ننگے بدن، ستر سے بے ستر ہو کر
چراغ بجائے اپنے آپ کو چھپاتی پھرتی تھیں مگر کوئی جگہ امن
کی نہیں ملتی تھی۔ بہت سی اشراق عورتیں جنہوں نے
کبھی بیگانہ مود کی صورت نہیں دیکھی تھی، اپنے ہاتھ
سے پھانسی لیکر مرگئیں، کٹی چاھات میں کود پڑیں
... بہت سے جوان عورتیں، لڑکیاں اور لڑکے سکھوں نے
شہر سے پکڑ لئے اور غلام بنانے کے ارادہ پر پاس رکھ لئے .

(تاریخ پنجاب ص ۱۸۳ کہنہ لعل)

رنجیت سنگھ ۱۸۱۲ء کئی دآٹک پہ قلعہ پلا مزاحمت قبضہ وکرو .
پنتو نہ بی کشمیر واخستو۔ ۱۸۱۲ء کئی مشہور افغان نہ منکیہ
۱۸۲۷ء کئی نواب شہ خوا خان افغان نہ بی دپرو اسماعیل خان

قبضه کړو. دغسې د پښتنو د سلګونو کلونو بالادستی او برتري د بارکزي
سردارانو د ساتنې دهن په سبب ختم شوه.

د غوري، خلجي، سادات، لودي، سوري او ابدالي شاهانو په
نرمانه که پښتانه د تاج و تخت مالکان وو. نو د خاندان غلامان او
تغلق په نرمانه د پېشه ورسپاڼې په حيث د اعلیٰ رتبو ځاوندان وو
بایوک دوځي په برکت د هند د سلطنت مالک شو. مغل که هر څو د پښتنو
خلاف او د راجپوت په حق کتې وو. ولې د راجپوت من مانی او رافقي
سردارانو د سرکشي سمون د پاره د دوځي ضرورت هم وپوښتایاتېدو
کېدو. دغه وجه وه چې دریایي جهلم نه نیکته او د هندوستان وړتې
په نرغېره د مکه دوځي د اهر مړتېو او ځایګیرونو مالکان وو.

ملک یې وو راګرې په پنجاب کې متصل

حکم د یاد شاه و و صادر شو په پرېښول

(نوشته خان خټک)

د سکه بربریت او د رندګۍ وه چې د پنجاب په سیمه سلګونو کلونو
داسې آبار پښتون ځایګیرونو د خپل اراضی ملکیت نه دستبردار شو
د جنګونو دوران زرګونه پښتانه شهیدان شول. د پښتون ملان
ځایګیرونه یې سکه سردار و نیود. د پنجاب په سیمه د سکه خالصه ل
د ظلم و ستم نه ناروګونه مسلمانان دریایي جهلم نه را پورې کتل.

د کافان و کلیات پہ کوستان کیتی پی پناہ واخپسته، شوک د دریایی
 جہلم او دریایی سترہ تر مینم د سندھ ساگر پہ علاقہ آباد شول
 د مشرقی نہ مغرب پلو د مہاجرینو دا اولتہ نقل مکانی او مہاجرت د
 پہ د پلو پی تعدا د کیتی د سکھ سردارانو د بربریت د لاسہ د نچوانق
 منتقل شول۔ پہ د پی مہاجرینو کیتی یو لویی پی تعدا د د پستون جاگیر
 کارندہ، باغبان، اعوان او اہل کار ہم شامل وو۔ پی د سکھ سوکار د
 پی سورہ خالصہ دلی د خوف و غصہ نہ د دریائی سندھ پہ د اٹھاپ
 د پڑا شول۔

”پنجاب پرسکھوں کا مکمل قبضہ کے بعد پورے پنجاب
 میں وحشت اور بربریت کا ایک بنیادور شروع ہوا۔
 مسلمانوں کو شدید زحمتوں کا سامنا کرنا پڑا۔ ہر طرف قتل
 عام اور تاراجی املاک کا دور دورہ تھا۔ مساجد، مسلم
 مدارس اور مقابر مسمار کر دیئے گئے۔ اپنے مخالفوں کو صفحہ
 ہستی سے مٹانا سکھوں کے نزدیک مقدس مذہبی فریضہ
 اور گرو جی مہاراجہ کی خوشنودی کا ذریعہ تھا۔“

”سکھ حکومت کے دوران معاشرتی نا زندگی میں
 امن و سکون و اطمینان نام کو بھی نہ تھا۔ ان حالات
 میں اکثر لوگ پنجاب چھوڑ کر نسبتاً پرامن علاقوں
 میں چلے گئے۔“

”لوگ پنجاب سے نوکِ وطن کو کے دوستِ صوبوں میں
جانے لگے کئی سربِ آ ورده مسلمان گھرانے تو بھاگ گئے
اور جو باقی بچے انہوں نے طوعاً و کرہاً سکھوں کی ساری
قبول کر لی۔“

(تاریخ پنجاب انراقبال صلاح الدین ص ۲۳۹، ص ۳۶۴، ص ۳۶۹)

مارچ ۱۸۴۹ء وچي ڏسڪھ سلطنت اختتام ته ورسيدو -
پنجاب اڳينتنريه سيمه انگريز مسلط شو۔ ڏسڪھ سردارا نوانوالضه
قوت اوطاقت منتشرشو اوانگريز ڏست وڪشاد مالڪان شول
هغوي نه غوڻيل چي ڏينتون سپاهيانہ صلاحيت اوجنگويانہ قوت
درباره بحال او مضبوط ڪري۔ سڪھ نه هم په ويره اڏخوف وو۔ ڏ
پنجاب وڀينتونخواپه سيمه يي ڇيل واسي منظور نظر ڪسان جاگيران
سرداران، خانان، ملڪان، چودھريان اواربابان مقرر ڪول چي ڏروئي
ڏحڪم په تحيل وو۔ ڏانقلاب مطلب تبديلي وي۔ لويي ڪورونه وارڻ
اڏوارڻ لويي شئي۔ ڏدغه پاليبي په عمل نر مونن په سيمه انگريز
حڪومت سل ڪالم دوام واخست چي ڏر ڪونه ميله لري يورپ نه دلته

۱: مونن دلته دهغه خان خير نه ڪو وچي ڪوم خان يامشر ڏقبيلي په خوشه اومرفو
مقرر وو۔ اڏحاکم وقت مڏخلت پکيني شامل ته وڏدغه قسم خايناشي خلاف اوسم ڏپ
ڪاڏکيني آبادي چي ڏخوري اڏغربت ژوند تپه وي۔

د تجارت په معرض راغلی وو. د غسپا پښتون نه یوازې دا چې د پنجاب
 او دریایي سنده و جهلم تر مېنم جا پېدا د او جا گیر نه محروم شو
 د هندوستان دکن او کشمیر په سیمه یې هم قوت او شان و شوکت
 ختم شو. بلکه دابه و وایو چې اصلی پښتون د چا د تور عا دري او
 شرنگه شرقی چې په وطنو مشهور وو. د سکه او انگرېز حکومت دوران دلیل
 او خوارول او د ټوک و و دی پامته دار شول.

ہندو گ

د تاريخي شواهداتو، ثبوتونو، حقائقو او دوايا تو
په رښاکتې مونږ دا وپيل شو چي هندکي :

۱. د هندوستان د سيمې هغه باشندگان دى چي د همدو غزنوي په
هندوستان د حملونه وروستو مختلف ادوارکني مسلمانان شو
دى. د هند ويا هندى کلمه کافرا و مسلمان دواړو د پاره منحل
وه چي جائز او مناسب نه وه د نافر و مسلمان په شناخت کتې تر
او بېلتون داوستو د پاره. "هندکي" نوم متعارف شو.

۲. د هندوستان نه مختلف وختونو کني پېشه ورکسب کو خلق
راخلل کلو، بېر ورو کني آيا د شو. د هند په مناسبت "هندکي"
مشهور شول.

۳. د مغل سلطنت نه اکا هو د پښتون قبايل اچانیه د قبيلې سر
يا "خان" په شخصيت بنا وه. مغل خپل انتظامي او مالي امور
د پاره "خان" ته غږ وه د قبيلې مشر يا ب "مقرر کړو او دغه
سلسله د سکه او اټکر پر په دور سره جاري وه.

اول زمانه کني د شمشير نه او بهادري دور وو د کور بندو

اهمیت وو۔ د جاکیر دار اوزمپندار راج رور، خان نواب فتحه د
د غریب ضرورت او حاجت پور کپ و۔ د ننه کلی او خانی، اربانی د هام
د خوشحالی اوسو کالی موکرو و۔ د بناریو اهمیت نه و د هندستان
نه د پوښتیا ت هند وان راغلل چې د برهمن د نما ورنی پاتی نه تنگ او
پرېستان وو۔ د پښتون خان، نواب، ملا نمت یی اختیار کړو مسلمانان
شول۔ دلته آباد پاتی شول۔

د هندوستان نه د پرشودرا راوړ سپدل۔ د کور کوچی او حجری صفائی
یې په غامزه نشوۀ ملاناشول د مصلیاتو په نوم مشهور شول لکه څنګه
چې انګرېز فتحه شودرا هند وان راغلل چوپیا مشهور شول او عیسایان
شول۔

پښتون بهادر او شمشیر زن وو۔ د هغه کار کړو نده، دوکانداري
پانور کسب کفر پېښه نه وو۔ د هغه کار د جنګ په میدان د مرانی
او بهادری خورنه او مظاهره وه د خپل رعیت استحکام او تحفظ وو
نو په دې وجه هغو ځای خپل اهلکار باغبان، اعوان، پراچه، نائی
قصاب او جولا ته دغه کارونه حواله کړل۔ د دغه کسب او کفاریو
لویې تعداد هندوستان نه راغلی وو، نو په دې وجه هند کی
مشهور شول۔

د پښتونخوا په سيمه ځينې کسان د هند يا هندوستان په مناسبت
د هند کې په نوم شهرت لري خو د پېښور يا هډاره په سيمه آباد
نريات تعداد د هغه خلکو نه چې د هند څخه يې هېڅم قدیم تعلق
رېط يا مناسبت نېشته. لکه د کشميری ثر به کشميری د ده چې د رنجيت سنگه
د بوبريت نه دلته راغلل. د راجپوت او هندوستانی ثر به هند د ده. د رافض
سردارانو ثر به فارسی ده. د انقلاب روس په وجه چې کوم اکبر بک تالک
دلته راغلل. د هغوی ثر به هند کونه ده. د چنگيز خان د درندگي او بهيمتا
په سبب چې د عباسيانو څه شکست خورده لښکر دلته د اور سپړنو
د دغه عباسيانو ثر به هم پښتونه ده. د هزاره، د جدون، ترين، سواتي
او مشواني وغيره پښتون قبائل ثر به پښتو ده.

پېښور ښار کېنې ډېر پښتانه آباد دي. سيد، قريشي او بخاري آباد
دي. تر هغوئ هندکو واي. مطلب داده چې د قام و نسل په لحاظ هندستان
په مناسبت دلته ډېر کم هندکي آباد دي البته د دوئ ثر به "هندکو" ده.
چې د سلطنت سرکاري ثر به "پنجابي" ته ورته او مشابه ده. د
سرکاري ثر به خبرې د مالي منفعت باعث دي. نو لاهمې ده چې داسې
هالت کېنې هوکس د سرکاري ثر به اھيت ورکوي. د پاک و هند د
ولېش نه آکاھو دلته په لارکو نو سکھان هندوان په نرسېری علاقو کېنې
آباد وو. تاسوکه د آشا د قديمه د لاسېرې سرکاري کاغذات او
رېکارډ وگورئ نو تاسو به خبران شئ چې په دغه کاغذات نه نو د

هند کی نوم ذکر ستنه دے ۱ و نه دلتہ چوڀي پد هند کی نه به مشاعرہ شو
 البتہ د پنجابی، کورمکھی، اڏپنتوثر به کڻي مشاعرچي او محفلو نه عام وو۔
 دلتہ د هغه ناماني دڻهو مشاعرو د انعقاد په ذکر اکتفاء کوو۔
 په ۲۴، پېښور کڻي د پنجابی، يوه مشاعرہ وشوه۔ په دغه مشاعرہ
 کڻي د پنجاب، د لاهور، امرتسر او راولپنډي ديارلس سکھان ۱ د دوه
 مسلمانان شاعران شامل وو۔ د صوبه سرحد نه په دغه مشاعرہ کڻي
 فيروز دين، موري سنگھ، مېتهو، پرتاب سنگھ او امر سنگھ خاص
 شاعران وو۔

مراسله نمبر آئي، بي، نمبر ۱۷۸۲- سيريل نمبر ۲ بتاريخ ۲۴
 د پېښور صدر بازار کڻي په ۸ مې ۱۹۲۵ء د هند وېسټ بنگال
 دوران کڻي يوه مشاعرہ وشوه۔ په دې مشاعر کڻي نام ناسته آزاد،
 ناردين سنگھ علم، فيروز دين، راشد اختي، شېر رام، کوسو اچي پندت
 کاتسي رام، هيرا سنگھ درد، مير هلالی، ملک سنگھ، دليپ سنگھ،
 هرنام سنگھ ۱ و نانک سنگھ شامل وو۔
 (رفائل نمبر ۳۶ سپټيل برانچ ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۵)

په ۱۷، اکتوبر ۱۹۲۶ء يوه مشاعرہ وشوه چې په دغه مشاعرہ کڻي
 پنځه شپږ سوه کان شامل وو۔ دې مشاعرہ کڻي سپوران سنگھ پون
 کوم سنگھ کاز نور، نانک سنگھ عاجز، بهکوان سنگھ بهان، هرنام سنگھ بر
 جوهر سنگھ آزاد، نارنجن سنگھ ديوانه، راجشوار سنگھ شيش ناک

جے سنگھ فقیر، منتوک سنگھ پریم، ہرنام سنگھ تیخ، نیرومال سنگھ نیوال
ہرنام سنگھ دکھی، عطار سنگھ عطار، کورمکھ سنگھ مسافر، ملک سنگھ
مسافر اور جکت رام پریم شامل وو۔

دغسی پہ ۱۸ اکتوبر ۱۹۲۶ء یوہ بلہ مشاعرہ وشوہ۔ ۱۵

مشاعرہ دمقابلہ وہ۔

پہ دہی مشاعرہ کیتی فہروز دین فہروز نانک
سنگھ عاجز، لال چند بسمل، پرائی سنگھ پرائی،
خاص شاعران وو۔

سیریل نمبر ۲۸ بی ۱۲ اکتوبر ۱۹۲۶ء

دائجمنی بوم پنجابی پبلیکیشنز پہ ۲۲ ۵/۲۲ دمقابلہ
یوہ مشاعرہ پہ شاہی باغ کیتی پینٹھ بچی ماہنام
کبدونکی وہ دائجمنی سبکداری بہ خلیل الرحمن و
مراسلہ نمبر ۸۸ پبلیشنگ سیریل نمبر ۳۰-۲۱

بتاریخ ۲۱ ۵/۲۲

دائجمنی بوم پنجابی پبلیکیشنز یوہ ۲۲ ۵/۲۲ پہ شاہی باغ
کیتی وشوہ۔ پہ دہی مشاعرہ کیتی مینٹھو او سائی (احمد علی) پہ پنجابی
کیتی نظمونه واورول۔ دوا سواہ کسانو پہ دہی مشاعرہ کیتی شرکت

وگړو

مواصله سپېڅل براړنچ نمبر ۳۶/۳۶ تاريخ ۲۳ ۵/۲۳

حېوانی ده چې د پاک دهنه د وېش نه اړکا هو د پېښور، هزاره
 پېره اسماعیل خان، کوهات او خالصه استوګن موندنه خان د باری،
 هزارې وال، د پېره وال، کوهاتی او خالصه وال په نوم متعارف کوو. داسې
 څه حالات پېدا شول چې د کوم نوم نه دوئی متنفر وو او د کثرت و
 حقارت علامت وو او دې مقدس شو او فخر پرې محسوسه وی.
 په هر حال موندنه د دې سیاسي بحث نه ډډه اړ اجتناب
 کوو او کوشش کوو چې د ادب او تاریخ په رڼا کې د خپل وخت لاس
 امله وکړو.

د پاک و هند د تاریخ په صفحات کې یو خاص اثر دی او نسل په لحاظ
 د هند کوا د هند کې د کر قطعي نیشته. هند کوا د هند کې د هندوستان
 په مناسبت نومونه دی. هند یا هندوستان د دریایې جهلم او دریایې
 نوبدا مېنځو مابنه پورته علاقه ده. دې کې نه خو د کن او کشمیر
 شامل وو او نه د دریایې آمو او دریایې جهلم تر مېنځ سیمه
 د هند حصه ده.

د پښتو ادب شاعر کا مکر رڅنګ بن نامد ارخان، بن اشرف خان
 بن خوشحال خان خټک نومونه په کمال وړاندې تخلص مختلف جغرافیا
 حد و تعیین کوي:

ستا دحسن بادشاه ملک د کابل واخیست

اوس به هند، دکن آغلی کشمیر درو، ورو

فارسی ادب او د نورو ژبو کتابونو کینې د هندوستان په مناسبت

د دې ژباړې د وېش وکولای به او د دې ژباړې خالق د هندی "پد نوم یار

شوی دی. د فارسی ادب په تتبع کینې د پښتو ادب، شاعران د

هند په مناسبت د وچا، هندی، یاد کړیدي

دولت لوانښی ۱۵۵۳ء تا ۱۶۴۲ء وائی

پښتانه عرب مغل نریات سارده دل دی

د دیناله مینې د پرهنر هندی که

کامکارخان خټک ۱۶۴۰ء تا ۱۷۵۲ء وائی

د تورخان هند و د دې خټه توره بلا ده

په افسوس وسله را نیسی له انا بکه

کاظم خان شېدا ۱۶۲۳ء تا ۱۷۸۷ء وائی

په هندی ادا ژباړې وکړې په ماچارې

ناله شېدا په نامه سارده د "روه" افغان یم

علی خان ۱۷۸۷ء تا ۱۸۱۴ء وائی

خټه قسم شوخه نالې په مخک هی توبه شه

پښې دی غزوې و مصحفاته تور هندی

میاں نجیم مٹی نائی ۱۷۶۷ء تا ۱۸۱۷ء وائی

مدح و ثنا صفت کہ ستا خلق پہ هرطن کینې
عربان و ترک ہندی افغان و درست معل

ماکن الدین ۱۷۳۰ء تا ۱۸۰۰ء لیکي

دانه وایم چي پښتون ټیم یا هند ی
بلکه یمه تراغ خاکسار و دریند ی

لهند یا هندوستان و «تور» په معنی د پرنچرا و اسی عام مستعمل
دو: د فارسی ادب د حافظ شیرازی تر نن زماڼي هغه مشهور شعر و کورۍ
په کوم کینې چي لغوه د اشنا په تور رهندو (غال سمرقند او بخارا پنجشیر
کوی

اگر آن ترک شیرازی بدست آورد دل ما را

بخیال هندو اشی بحشم سمرقند و بخارا را

د پښتو په شعری ادب کینې هند و هندوستان د تور و نرالقو تور و
سترگو او تورغال و خط الحقه عام تشبیر هم ده دلت د پښتو ادب د ځینو شاعرانو
د شعر و نوتو مثالونه ورکړو

عبد الرحمن بابا ۱۷۳۳ء تا ۱۷۷۱ء وائی

په امید د نرالقو و ټیم په دام کینې

دوهیل و م ستاد دل په هند و بار کلا

چي ڏيارن لڳي رخصت ٿي ٻي ڏيڻا نقش ٿيو
نيل خلوت ۾ خراسان و هندوستان شو

~

ملڪ ڏهند و ڏيڻا ٻي ڏيڻا ڏيڻا
چي پيداشو شهر يار ڏ ٿورو نالو

~

ستا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
مسافر ڏهندوستان ڏهندوستان ڏهندوستان

اشرف خان هجري ۱۲۳۴ تا ۱۲۶۹ وائي

ڏ ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا

~

ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
ڏ ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا

مصري خان ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا

ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا
ٿورو ٿوري ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا ٻي ڏيڻا

هندو حميد بهار ۱۳۹۵... ۱۳۸۸ واتی

چي به هند ک نور هر روزه و هوک عرب شای
دوباره نه شای را تله د و مې تر بته

که نور هوک غندی سیاهی دهند و بنه
نورانی جلوه کوی ماته په و اتور کینی

د افوس کړی خال و خط د نو خطانو
چي آشنا شو د حميد په هند ورات

د امثال خال و خط معلومین ی
چي حميد به مافرد هند وستان شای

کافم خان شېب واتی

پکني نشته میاه مت د هغه ستو کو
کز بدله په درست هند په بنگال به

شا د نالغو په لور تر وینه خړه وندی
که د روم قافله د رومی هند وستان ته

محبت غواړه ده دوه له سمن دويه
 سپاهان د هند خبر نه دی له مينې
 محمداً الله خان مومند ۱۶۷۵ تا ۱۷۰۵ هجري
 دواړه شوندي چې صيحه نالفي لکافري
 عجب شېخ شه په دامک د هند بارکده

ه

د داتلونري د چانېت دواړه نه شي
 تاپي دواړه تورچي نالفي هندستان کړي

ه

نېت د جاراته ته معز الله و هيچانه و
 مه شه خوک غريب په هندستان د نور و
 د معز الله خان مومند دايو شعر هم وگورئ چې باغبان او خط تخه
 پکښې تشبيه دی. دچانه صفا ظاهره ده چې هند تخه د تعلق په بناء
 د باغبان شکونه هم تک نور وو

ه

خط يې کوره له وختا چې چاپېر شه
 په ساتنه د دې باغ که باغبان خط

ه

علي خان هشتنخري وائي

تور طالع نما د ترکو تورچي نالفي
 مسافره چې اخير د هندوستان که

مجلدی صاحبزادہ ۱۶۹۸ء تا ۱۸۰۶ء بنی حضرات میاں عمر صاحب
چمکنی وائی

تورو سترگو تورو ثنونه خلاص شوک ش
مہ شہ ہیم یو مسلمان پہ ہند بار کلا
داپہ نال فوکتی ہا نارہہ پہ نم توبت شر
روہیلہ کہ بد نصیب پہ ہند و بار کلا

میاں نعیم متی نارٹا وائی

لکہ بیکتہ شی پنتون پہ ہند بار
نارہہ ہا چوب کہ ڈو خطوب پنتو ہسی

نارہہ ہا ہسی ستاپہ تورو نال فو بند شہ
لکہ شی سادہ پنتون پہ ہند و بار پپنی

چچ دی ہمیش پہ ہند و بار دنا فوکتی وہم
عین پہ مینم دھندستان کینی چیل وٹ

دنا رہہ پہ سریاندی چیلے یمہ مارو نال فو
لکہ پنتون شی بند لوان دھندستان پیم کینی

قلندر آپریدے وائی

د خوشحال خټک دې يو شعر څخه صفا برېښي چې هغه د هند په نامه
درې قوميتونه ياد کړي. چې په دغه ګڼې يو د هند په نامه (باد د هند ستا
باشندگان د هند کيان دي -

پښتانه، مغل هند کی واره هوبنيار دی
 لهوئے غویو خوشحال دے په دامېځ کېږي
 د پښتنو په معاشره کېږي ۷۴۱۹ نه دکا هو د ر هند کی، متعلق
 تصور داوچي دوڅا تک تور، او پښتانه ښکلی ښاښته سپين دی -
 خوشحال خان خټک دغه تصور داسې بيا لوی،
 هند کی نور سکاڼ دی له مور و پلا ما؛ پښتانه واره شړه سپين اے ياره

ۛ

تائپرکه تخم آب وهوالری
 ته واپه وکمنه له کاره
 خوشمال خان خټک د هند کی «متعلق وائی» ۛ
 چې داخل په جمع خروخ نه دای په دکنې
 هغه واپه چېت هند کی د هندوستان دای

ۛ

د هند کی په ناپه کني مکر حرکت
 لکه پیا نه پکني د پیا نه کنده نکمت

ۛ

ذات بیې خيشت د هند کی هرکوم کړه
 چې ترې پېدا نه شی یو توخبيته

ۛ

بل ځای وائی

ال اولاد چې د آدم دے ښه یې خوئی ښه یې روی
 هند کے ال اولاد د کوم دے چې نه روی روی نه خوئی
 خو د طمع پیا د دار دے د وفا یې نشته بوئی
 خوشمال خان خټک وائی چې د هندوستان په زمکه مېشته هندکیانو
 کني مهمان نوالی او د ایوان په خلقو کني د تورې او شمشیرو نه فی کمال ښته

د دوی په مقابل کې پښتانه او تورانیان د مهران نوازی او شمیرنمانی
دواړه اوصاف لری. ۛ

نه د پښتو په برکت شته د هند کیو
نه د توري برکت د ایرانیو
دواړه توکه مسلم دی که یې کور یې
په د ملک کې په افغان په تورانیو

خوشحال خان خټک د دهلی او پنجاب توپنځی آباد جات « قوم چې موږ
یې دلته د هند کی په نوم پېژنو داسې مخاطب د ۛ

که د جنتا نوحه برکت و
یا یې تحه عقل تحه مصلحت و
د هند ستاسو د هیچا کار نه وو
بزغ هم د دوی د سلطنت و

خوشحال خان خټک چې بولا ق پښتنو نه د خپلې ناراضګۍ اظهار کوی نو
د هغوی عادتونه هند کیانوخه مشابیه کوی ۛ

د پری پښې لوی عیلي مکر و نه
پښتون یې مه بوله بولا ق هند کی دما

خوشحال خان خټک د عیسی خپلو پښتنو جوته د هند کیو نېټو سر مال وړکي

د هند کیو په حساب دی عیسی خپلي
د ستلو جوته تحه خو سر پېر یې

د هند کی متعلق رحمان بابا وائی
 د پښتو د هند کی په جهان کوزی د چایاد دی
 عشق عالی پایه د هیو او د مایجا کړه
 د رحمان بابا د دی شعر اولنۍ مصرعہ کنې د هند د تنوکن بالعموم
 او د ویثہ مصرعہ کنې د هند وستان د یو بیخي "پنجاب" باشندگان
 بالخصوص د "هند کی" په نوم یاد شوې دی لکه چې د هیو رانجا
 د عشق و محبت داستان پنجاب نخه مخصوص دے.

مصری خان کلیانی لیکي
 چې په ذات مغل افغان دی دوی له اصله غلام دی
 او په تپرقه تور هند کی خورونکی پپی له درپه در شه
 محمدی صاحبزاده وائی
 ستالہ نر لفسو ستور کی د پوکاندا د خونو نه
 د پښتو د تپرقه دے تور هند کیو قزلباش
 دے

پنج و فانه د وفا موندل دروغ دی
 د مغل رنگ ته په خه غواړې له جبهه
 د پښتو د پښتو نازک خیالہ شاعر علی خان هشتنغر وائی
 ستالہ نر لفسو شونډې نریا قی خونخوړې دی
 له هند کی نه ظلم نریات کړی قزلباش
 له مات هند کی

دایي خال په پيښه ځله کېښود چې ان يم

که چيني ته د حیاتو ناست هند کې دے

حبیب الله ۱۴۴۲ تا ۱۴۴۳ لیکي

د پر هند کې رادرومي پښور او هم کابل ته

کله د چایا د دایي له هیڅ نه رانجا

د نادر شاه افشار د هند په محل سلطنت د حملې په وخت د جهله

د روغتاس په علاقه مېشته یو پښتون شاعر میاں فقیر الله $\frac{1439}{1151}$

کښي د "نواښد فقیر الله" په نوم د لنډ بحر یو مشعری کتاب لیکي.

هڅه وائی،

نما ماسې نهېت وو ځا نه؛ چې یې کریمه هند کوڅو ځوانه

د لېکن هیرا مې نا سه د پښتانه وو خوش انفا سه

دوئی سوال هم په دانتان کړو یعنی د پښتو بیان کړو

نور مې دا په پښتو تر یه کړو بیان واوړه طالبه

بیا توفیق غواړم له خدا یه؛

چې هند کو یې کریم نېکرایه

یو بل ځای وائی؛

اگر چې جوړنه دے قانون کښي دغه نظم په مضمون کښي

نه لفظ یې برابر دای نه یې نور څه د هنر دی

خو نما مواد تر مېا ره؛ بندول دی برخور دا سه

په پښتو په هند کو بند شى
 چې عام خلق بهره مند شى
 ميان فقير الله روفات ۱۷۷۶ء د کتاب په خاتمه وائى

س

وايم پس له مناجا ته شه اکاه له دې حالا ته
 يم له هند وطن څي چانه د روتاس ملک دے پروانه
 چې تر مونږ مقام دے يا ساره وډه کړه نو مې دلداره
 په ر نیکه مې دغه ځاي وو
 نور مکاني مې د بل ځاي وو
 د ميان فقير الله د هند کو مې په حقله دې ذکر څخه صف
 بکاري چې پښتو د جهلم په سيمه ويونکي تر به لاند د هند کو په
 نوم پېژندله.

د پښتو تر څي مشهور و معروف شاعر حضرت مولانا رکن الدين
 په خپل کتاب « مناقب غوث الاعظم » کښي ليکي :

س

پښتو تر به به هر چا پخوا غندله ؛
 له هند کيو به کړ کړ و تر به بلله

تاسو وکتل چې د پښتو ادب کلاسیکی شاعرانو د هند په مناسبت
 "هند کی" یاد کړی دی. د هند خلق تک تور دو، نو په دې اساس د
 تورو نالغو، تورو ستوکو او نور خال وخط څخه تشبیه دی تاسو
 هم ولیدل چې د "هند کی" نوم پښتنو په وېرومې خپل د هندوستان
 خلقو د پاره متعارف کړو. راځئ چې اوس د نورو ژبو ځینې نایمې کتابونه
 هم وگورو چې دغه کتابونه د "هند کی" په خفله څه لیکي. اولته پېښور
 یاپه نورو علائقو چې د نورو نسلونو خلق آباد دی او نن سبا ځان د "هند کی"
 په نوم متعارف کوي آیا دوی واقعی هند کیان دی؟

نړۍ دله د څو کتابونو اقتباسات او تحریرات را نقل کوم مسکن،
 چې دې څو مثالونو څخه د "هند کی" لفظ حقیقت واضح او صفا شي.
 محمدیات خان لیکي:

« خاص شهر پشاور میں متفرقی اقوام کے لوگ بستے ہیں
 (حیات اقصائی ص ۵)

محمدیات خان یو بل ځای لیکي:

« جنب و اعوان و غیره لوگ معروف "هند کی" اس
 علاقہ میں بہت ہیں اور متفرقی اطراف سے اکرا باد ہوئے
 لفظ "هند کی" سے وہ لوگ مواد ہیں کہ جو اصل پښتون
 نہ ہوں اور یہ سب لوگ ہمسایہ کہلاتے ہیں۔ اکثر
 اعوان بسبب قحط اور خشک سالی اس سرسبز اور زرخیز
 (شہر حاشیہ پر ورندي فتح گورني)

ملاقہ میں آکر آباد ہوتے رہے ۔
(عیات آباد افغانی ص ۵)

گوپال داس لکھی :

” یہ ہند کی لوگ مشرقی افغانستان کے جملہ اضلاع میں پھیلے ہوئے ہیں اور سب ہندی ہیں۔ دریائے سندھ کے مشرقی جانب سے آکر آباد ہوئے۔ ان میں ایک تو جچ پنجاہ کی اکثر اضلاع میں زمیندار رہا پیشہ ہیں اور بہت جٹ سندھ میں بھی آباد ہیں۔ بلوچوں اور دامان اور نیووں اور پشاور کے ضلع میں بھی ہیں۔ دریائے سندھ کی مشرقی طرف کے آنے سے ہند کی کھلانے

(تاریخ ضلع پشاور ص ۵۴)

گوپال داس اکبر جی اقام پہ لحاظ کی پشاور بنار دوسپد ونکو ذکر
داسپا داوریما :

” یہ سب لوگ اگرچہ زبانی فارسی ، اردو ، پشتو سمجھتے اور بولتے ہیں۔ لیکن خاص نہایان انکی مشابہ بہ نہایان پنجابی ۵۵۔

۱۔ ہمایہ ، فقیران یا خدسکار خد خلیق دوچی د پنتون ، خان ، نواب زیر سایہ پہ کورن
ادمنو کتی مفت و سہلاد و دی پہ عوفی دوئی بلا معاوضہ د مالک مکان نوکون دو پنتون
مشرقی دوچی دوئی تودہ و ختہ دو دیہہ کریمہ ملہی و پالی اور وہی د کٹنا سوا تحفظ و کریمہ

..... اور صالحان زمین اس جگہ کے ۲ قحان، باغبان
 اعوان، سیّد، مغل، لکی نری، مَلّا، قاضی خیل، عرب
 بھوڑی، شاطر باشتی، فقیر، انخون زاده، لوہار، نوکریان
 کھتری برہمن، اروڑہ، اوداسی، بپراگی، جوگی، نہنگ
 پوریا وغیرہ ہیں۔ ان میں سے کوئی بہ طور ورثہ
 جدی، اور کوئی بہ ذریعہ خرید قابض زمین ہی
 مردم شہری و خانہ شہری پس کی حسب ذیل ہے

۹۳۳۱

دھندو

۵۱۶۱۶

مسلمان

۱۴۶۲۹

خانہ جات

د "ہندکی" یہ حقلہ انگریز مورخین کی:

Hindki, the name given to the subject Indian races, inhabiting the pathan country

(The problem of the N.W.F.P. by G.C. Collin Davies P - 44)

ترجمہ: "ہندکی" دھندی نسل تعلق نوم دے چے رہیتنویہ علاقہ و سپہی.

The Hindus state, they immigrated many generations ago from the Punjab, They have adopted many of the wild habits and martial qualities of their Muhammadan Lords and are singularly careless of restrictions about food and drink.

(Frontier and overseas expedition from India Vol : II P- 9)

ترجمہ: ہندوان وائی چے دوٹھا دلہ و پرچوا پنجاب نہ راغل

دوٹھا د مسلمان مشواتوا نا د طبیعت او سپاہیانہ

صلاحیتونہ خپل کول او کخو واک تھنباک پابندیونہ
انفرادی طور تي پروادی۔

The frontier tribe whether within or beyond our border , has almost without an exception a very distinct corporate existence, each tribe and within each tribe each clan, occupying a clearly defined tract of country, though they are in the Indus Valley often the owners merely, rather than the occupiers of the country, the land and smaller villages being largely in the hands of a mixed population of Hindu origin, who cultivate subject to the superior rights of the pathans. The people are included by the Pathans under the generic and semi-contemptuous name of Hindki-a term very analogous to the Jat of the Baloch frontier and which includes all Muhammadans , who being of Hindu origin , have been converted to Islam in comparatively recent times.

(Frontier and overseas expeditions from India VOL : I . P - XIII)

ترجمہ :

” قومون ک سرحد دندنہ دیا او کہ بھر، خوسرحدی
قبائل پیدا استثنائت متحد و سی۔ ہرہ قبیلہ او ذیلی قبیلہ
پہ یو خاصی علاقہ قابض دی۔ دوئی (پشتانہ) وادی
سندھ کینی محض مالکان دی۔ قابضین نہ دی۔ جابہاد
اوبانڈہ جات اکثر کھندوانو پہ قبضہ کینی دی او دوئی
دغہ زمکی کری۔ خواصی ملکیتی مالکان پستانہ دی۔
دوئی پستانو خان تھخہ دیو داسی نسل پہ جٹ شامل
کری دی چہ پہ یوسپک ”ہندکی“ نوم یی یا ک دی
دا اصطلاح ک بلوچ پہ سرحد پراتہ جات تھخہ مشابہہ
دہ۔ دی کینی ہتھ مسلمانان ہم شامل دی چہ اول ہندوان

دو۔ نوادسی ادسی یی اسلام قبول کړے دے۔
انگریز محقق بیلو لیکي:

The Hindki people are Hindus of the Kshatri or military caste. They are wholly occupied in trade and form an important and numerous portion of the population of all the cities and towns and are also to be found in the majority of the larger villages. This enterprising people transact all the banking business of the country and hold its chief trade in their own hands. By these means they prove useful to the Afghans who indeed could not get on without them and their presence in the country is consequently a desideratum. And the Hindkis, on their part, though they appear to thrive and live happily, nevertheless labour under many disabilities and restrictions of their liberty, the endurance of which is a proof of the profit they extract from those amongst whom they dwell as exiles. the Hindkis, besides paying a high capitation tax termed "Jazia" are denied many privileges, enjoyed by other races in the country who profess the Muhammadan religion. They are not allowed to perform or observe any of their religious ceremonies in public, nor are they allowed to evidence in a court of justice, nor to ride on a horseback unless bare backed. (Afghanistan and its people by H.W. Bellew P - 18)

ترجمہ: "ہندکی" د هندومت د کھشتری یا فوجی ذات خلق دی۔
دوئی تجارت پېشنه دی. د دوئی اکثریت په نیامایو کښې
دوسی ۰ اوکڼی لویو کلوکښې هم آباد دی. د تجارت پېشنه خلق
پېنکاری، خفه پېوست دی او د علاقې نیول لویې تجارت
د دوئی په لاس دے دغه وجه ده چې دوئی پښتنو د پارۍ
مفید دی. او دوئی نه یې بغېر گد امره مشکل ده. د دوئی
موجودگی یوا هم ضرورت د خو، "هندکیان" که یواړخ کښا
دغو شمال پښکاری نوبل اړخ دوئی په غټ مصیبت کوفتار

دی. د دوی په آنادی پابندی ده د چا د مېنځ چې دوی ووی
 نو لکه دیو اجنبی ا د پي وطنه شان وخت تېره وی. دوی ته
 دغه کټه کرانه پرېوزی. دې ته علاوه هند کیان د پرنایات
 انفرادی تمکس یعنی جزیه هم ورکوی. خوبیا هم د نور
 مسلمان نسلونو په نسبت هر قسم سهولیات نه محروم دی
 دوی ته دا اجازت نشته چې خپل مذهبی رسومات په ډاگه
 ادا کړي او نه ورته عدالت کټي دکواهي ورکولو اجازت
 نشته. دوی په ښی کړي اس سورېدنه نشي او په اس به
 هله سورېدی چې په اس ښی نه وی.

I have also included Kabli Pashto and Peshawari, the latter may refer to the Hindko dialect, spoken by the Hindu population in Peshawar. (Census of India 1891 by E.D. MacLagan P - 270).

ترجمه: ما په دې کټي کابلي پښتو او پشاورۍ شامل کړه.
 مؤخرالذکر هندکو څخه تعلق لري؛ کي پښتو هندوایي والي.

The Awans, Kashmiris and other Hindkis constituted the class of Mechanics, artificers and petty traders throughout the district (Peshawar) They are styled collectively Hamsaya (Dependant) or Fakir (Vassal) (Punjab Gazetteer, Peshawar District 1897-98 Page 143)

ترجمه: اوان، کشمیریان او نور هندکیان د کارگرانو، وکب کړو
 د لږه او پښور ضلع کټي واره تجارت پلښه دی. د اهل
 خلق هسایه یا فقیروان دی.

The Gujars are especially numerous in Yusufzai, they are distinctly of Indian blood and are probably descendants of the original Hindu population of the country

(Punjab Gazetteer Peshawar District 1897-98 page-142)

ترجمہ ۱ دیوسف زئی پملاقہ دگوجرات خلق دہ پریا یات دیا، صفا
ظاہرہ دہ چي دئی ہند سائتراد دئی اولک چي ددی علاقہ

نارو ہندوانو اولاد دے۔

کرپوسن لیکي :

"Hindki or Hindko, both of which means the language of Hindus, are chiefly used in the Trans-Indus districts where Pathans speak Pashto and Hindus Lahnda"

(The Linguistic Survey of Pakistan P - 234)

ترجمہ ۱

”ہندکی دہ اوکھ ہندکو دہ، ددوارو مطلب دہند وانو بہ

دہ چي ددریایی سندھ پورچي غارہ پدہ ہند اضلاع کینی

و پیلے شی۔ چرتہ چي پینتہ پینتو اوہندوان لاندہ تراوٹی“

کرپوسن یو بل ٹا پ کینی لیکي :

Hindko is spoken only by scattered Hindus.

(The Linguistic Survey of Pakistan P-241)

ترجمہ ۲ : ”ہندکو“ محض دغورو ورو پراتہ ہندوانو ترابہ دہ“

۱۔ تاسو کہ دگوبال داس تاریخ ضلع پشاور وکوری چي ۱۸۶۹ء تا ۱۸۷۴ء مضمومانہ
وگینی پی دکنان ای۔ جی ہسٹنگز مہتمم پیدہ بیت ضلع پشاور د مشرقی تحت مرتبہ کینی
نوددی علاقہ ہرلوی پی دیو کی کلی کینی ہندوان آبادو اد ددغہ ہندوانو
ترابہ دہندکی ہندکو دہ ۱۱

اولف کپرو لیکي:

He was after all a man from down-country, what the pathans a little contemptuously call a Hindki. (The word means, not a Hindu but a muslim from Hindustan or even from the Punjab)
"The Pathan" by Olaf Caroe Page 303".

ترجمہ: پیر حال ھنہ (سید احمد برپاوی) دیکتہ ملک (ہندوستان)
سرے ووچی پینتا نہ یی لب پہ سپک نوم ۛ ھند کے ۛ، یادوی (دیدی لفظ
مطلب صرف ھند نہ دے بلکہ ھندوستان او عن چي د پنجاب مسلمان ھم مراد دے)
د اردو ادانکر پری جینی تاریخی کتابونو دا ٲو مثالونہ او اقتباسات د
ۛ ھندکی ۛ نوم وضاحت پہ خفہ تاسو و لوستل۔ حقیقت دا دے چي پېښور د
مختلف پېشه ور خلقو د استوګنې مسکن دے او د نسل په لحاظ دلته مختلف قسم
خلق آباد دی۔ د سیکھ سرکار د سلطنت په سبب ۛ لاندې ۛ، یا ھند کو ضبط زیات
اھمیت بیا موند۔ او ۛ ھندکی ۛ نہ علاوہ د نورو نسلونو خلقو ھم دا کاروباری
او تجارتی ٲر به اختیار کړه۔ چي دوئی کښي د پښتو ٲر پي ویونکی ھم شامل وو
د دي فائده دا شوہ چي د پنجاب تجارت پېشه وٲخه د دوئی ربط او تعلق
ساتل آسان شول۔

گوپال داس لیکي:

ۛ باګرام قوم، اعوان، فقیر، دُرانی، مغل، سید بخاری
فقیر جوگی، یاغبان، کھتری برھمن، اورکزی، افغان رانی زری
افغان کیتانی، میان خیل، محب خیل افغان، تکرزی افغان،
چونکہ یہ ایک بشہرے اور اکثر مردم مختلف اقوام اس پر
قابض ہیں ۛ (تاریخ ضلع ٲشاور ص ۛۛۛ)

تاسو که د ابن، د بلیو، ابنی پي مختلف کونډیشر را داخل نو د انگرېز
سرکار د مردم شماری نه به ثابت شی چې هغوې د دې صوبې خلق په درېو
ډلو کني وېش کړی دی .
۱۱ پښتانه .

۱۲ نور نسلونه .
لکه اردو، اعران، باغبان، بلوچ، برهمن، ککهر، کورکه، جات، کشمیر
کهتوی، خوجه، مغل، پراچه، قریشي، راجپوت، سید، شېخ، یورپین
و غیره

۳: کین ذات

په دې کني پتیاران، چمپاران، چوهاریان، درهیان، دھوبیان، کوجران
جولکان، گلان، لوهاران، مانکیان، مراثیان، دمان، موچیان، مویان
نایکان، قصابان، رنگ رېزن، زرگران او ترکان شامل وو.
دلته د کوکوت د سیمې د مردم شماری یوه څاکه د مثال په طور کورنۍ

۱۸۹۱	۱۹۰۱	۱۹۱۱
۱،۲۵،۸۱۳	۱،۲۳،۶۲۳	۱،۰۸،۳۰۴
۲،۴۸،۳۳۳	۵۵،۹۸۵	۴۸،۷۹۲
۳۰،۵۲۸	۲۸،۲۵۷	۲۶،۸۱۵

۳: کین ذات ۳۰،۵۲۸
د ضلع پشاور مردم شماری په دې ډول وه

۱۸۹۱	۱۹۰۱	۱۹۱۱
۳،۳۹،۰۶۹	۳،۰۶،۴۲۳	۲،۵۹،۳۰۴
۲،۰۰،۹۴۵	۲،۲۲،۱۹۹	۲،۵۹،۳۰۴
۱،۰۷،۷۴۱	۱،۰۵،۸۲۵	۱،۰۹،۵۶۴

۱: پښتون
۲: نور نسلونه
۳: کین ذات

د ډاک و هند د وېش ته اگاهو پېښور ښار کېنې د سکه او هند د مډا^{هې}
 بولو ټي اکثریت آباد وو. د دوئي مالي او معاشي حيثيت د مسلمان په مقابل مضبوط
 او مستحکم وو. دغه وجه وکه چې د انگرېز سرکار په مخالفت کې یو اړخ د کلوبانډا
 پښتانه وو، نویل اړخ د پېښور ښار سکھان او هندوان وو چې د مختلفا
 تنظیمونو تحت سرکړم عمل وو.

خو ۱۹۲۶ کتنې چې په ښکال کېنې هندوان ته پلېسند لاج پال، د ډکيلا
 رسول، اوکالي چرن د "پد ام پړاني" په نوم د ام حسین په نصیحت
 اشتهارونه چاپ کړل نو د پېښور خوا د شاکی د سکه هندو خلاف راپور
 شول او هندو مسلم او سکه مسلم نفرت انتهاته ورسېد او نتیجه داشوه
 چې پېښور ښار کېنې آباد نارېون حال او ذهني لور پېمانده کړه و هندو کې
 مسلمانان نارېه ور شول او د تحریک خلافت او نور جلسو جلوسونو کېنې
 د دروي شمولیت شروع شو.

د ۱۹۲۷ وېشې نه وروستو سکھان هندوان بهارت ته لاړل.
 د ښار ښاريان اسوده حال شول، کاروباريان شول او د "لاندیا"
 تریبه ویو نکی لاندیان په هند کېان مشهور شول.

ہندی کو

هندکو د " هندکو " مخفف او مبتدل لفظ دے " هند " په معنی
د هندوستان او " کو " د فارسی ژبې د گفتن مصدر څخه اخذ صیغه امر
دے چي معنی یې " وایه " ده. د " کو " معنی " وایه " ده. خود " کو "
دغه ټکي که نور لفاظ څخه د مرکب شکل اختیار کړي. نو د مرکب حالت کې
" کو " اسم فاعل شي او د ویونکي په معنی متعل شي لکه د عا کو، بد کو
کلمه کو، قانون کو، راست کو، حق کو وغیره

مطلب دا چې " هندکو " یا " هندکو " په معنی د هند و ستاني ژبو
ویونکي دے او هغه کسان چې د هند په نامه لکه پنجابي، لاندې، هندي
موهتي، بنکالي، گجراتي وغیره به یې خبرې کوي. پښتو دغه خلق
" هندکو " یا " هندکو " یعنی د هند په نامه خبرې کوونکي بلل د گ په نامه

۱. وگورئ (۱) فېروز اللغات " فلسفې " ص ۳۱۶ (۲) نسیم اللغات اردو از سید نسیم امروهي
ص ۴۸۸ (۳) لغات سعیدی - ازا پنج - ایم - سعید کپني کراچي ۲۵۳ (۴) نور اللغات
جلد چهارم از مولوي نور الحسن کاکړي ص ۸۴ (۵) اردو پښتو لغت جلد دوم. از سید
انوار الحق کاکړي - مرکز اردو اېډم ص ۲۱۱۸ -

”رک“ اود ”ک“ په ځای ”ک“ پښتو کښې مستعمل دے لکه ”کورک“
په ځای ”ورک“ ”کورکان“ په ځای ”کورکان“

دغسې د کوښته او قندهار په بيمود خلکو رځکو، په ځای خلکو-
تاسوکه د پښتو د نړۍ رسم الخط خطي ناستې راواخلی نو دغه ټول
کلاسیکي منایه کښې د ”ک“ ”تور“ ”ک“ تحریر دے لکه د څرکند، گل،
وکوری، کرزی، څنکه، کرپوان په ځای څرکند، گل، وکوری، کرزی
څنکه، کرپوان تحریر دی.

دغه وجه ده چې د پښتو په عام خبرو اترو او تحریکات کښې هند^{کو}
د ”هندکو“ شکل اختیار کړی او د ”هندکو“ په ځای ”هندکو“ عام
مستعمل شو او د هندوستان په نورو خبرو کوونکو د ”هندکو“ په نوم
شهرت پیاوړه او د نریات استعمال په سبب اسم لسان شو.
د ”هندکو“ په مناسبت لفظ ”هندکی“ دے چې د هندکو حرف
علت ”و“ په ”ی“ بدل شو پدے. او دغه نسبت لسانی اسم فاعل
”هندکی“ ترې جوړ شو دے چې د پښتو د قواعد په اصول یو عام
معمول دے. لکه نرلمونه نرلمی، لوگون لرگی.

د پښتو نړۍ د گرانو نړۍ عام اصول دا هم دے چې د کوم
اسم په اخر کښې غونډه یا معرونه ”ی“ ”ا“ ”و“ ”ه“ په حالت

کینی دغہ "ی" نہ وروستو "ا" لکولے شی لکہ دوچی نہ دو بیان، موچی
نہ موچیان، چوسی نہ چوسیان، قاضی نہ قاضیان، پنجابی نہ پنجابیان
سندھی نہ سندھیان، بلوچی نہ بلوچیان اوداسی نور دپراسمونہ، د
"ہندکی" اسم ہم دپستو دگرا لمریہ دغہ اصول اچانہ لری او پدغہ
اساس د "ہندکی نہ ہندکیان شو بدے چپہ نوروالفاظو کینی دغہ
نہ مندکویان سانا شوے دے۔

تاسوڌ ”هندڪي“ سرخط لاندې ولوستل ڇي هندڪ تورپه معنيٰ
دے اوڌ هند په سيمه ڇي ٽوڪ استوڪن وو پښتوڌ هندى، هندو ۱ و
هندڪي په نوم پيژندل. داموهم وڪتل ڇي هندڪي هغه خلق وو ڇي هندوان
وو او دلته پښتوڌ هغه وڪسپدل او مختلف كسب و هئرنڅه وابسته وو.
ٽوڪ مسلمانان شول، دلته متقل پاتې شول او ځينې هندوان پاڪ
بهارت وېشي نه پسي واپس هندوستان ته لاړل ڇي په دې ځيني اكثر
د اوجيت ذات لكه برهمن، كهشتر او وېشي وو.

دکرا لہو او قواعدی بحث نہ قطع نظر دہند کی پہ مناسبت
 ہند کو یا ہند کو پہ مناسبت ہند کی نوم پہ ورومی ٹل پینتو
 متعارف کروچی د روایا تو او تحریرات تو تر مخہ د کرچی ، حقارت اولہوت
 علامت وو "ی" پہ "و" او "و" پہ "ی" اور ہدی د پینتو د سختی او
 نوم لہجی عام ا مول دی ۔

اوس مونہ دے "ہند کی" کا اصل نسل دنگہ بھٹا پو: پین دو اوک

په نومبر ۱۹۲۸ء کښې مکتل کړې دے- ۱۸۸۶ء کښې د ویا نه په مقام کانگرس ته د هندوستان په ثربو د تحقیق د پارا چي یو تجویز پیش شو نو ۱۸۹۶ء کښې بهارج کرپرسن دې مقصد دپاره متقرر شو- د انگرېز سرکار د مکمل تعان او هرقم مسائل باوجود د دغه لوبې کار د شب ورو په محنت دپیش کال کښې پوره کړو.

بد نوم بینچہ جلد و کتب چاپ دے جی دغہ کتب تھلورم جلد سندھی او
لانہا متعلق دے۔

دگر پرسن په نزد د " هندکو " هېم حيثيت نشته بلكه د افندو
چي د مركز عا او مشرقى پنجاب د پنجابي نه قطعي مختلف ثريه ده. د اثر به
د پنجاب په شمال مغرب او د دريايي سنده په دواړه غاړه آباد
خلق وائي. هغه وائي چي پنجابي كه د مشرقى او مركزى پنجاب ثريه نه نو
" لاندو " د مغربى پنجاب ثريه ده. د لاندو مطلب دے " مغرب دى بولوى "
يعنى د مغربى پنجاب ثريه " هغه يكي چي د اثر به د پنجاب د غاړه چي رام نگر

ر ډومڼه نوم رسول نگر، نه ډاپورته ډ دريايي سندھ دواړه غاړو
پورې وټپل شى.

The Language of Lahnda " follows the western border of Hazara
over nearly the whole of which Lahnda is the Principal language-----
besides this Lahnda is spoken by Hindus in the trans-Indus districts
of Peshawar, Kohat and Bannu. (ډ پاكستان ډ نړيوالو ډ ګريسون)

مترجمه ۱ : لاندې ډ هنډاري ډ مغربي سرحد په ټوله علاقه هم
نږدې ده. دې نه علاوه ډ دريايي سندھ پورې غاړه
پېښور، کوهاټ او ټنډو ګني هندوان دغه ژبه وايي،
ګريسون ليکي چې،

«لاندې ډ دارډک Dardic نږدې ډ کورنۍ ټخه يوه
نږدې ده دارډک نږدې په هنډه، ډير، کوهستان، چترال،
ګلګت او کشمير ګني وټپل کېږي. هغه وايي چې سنسکرت
ليکوالو ډ دارډک ژبه ډ پساچه نوم پېر نداه خو هندوي
ادب په دې وجه دغه نوم مټروک کړو چې،

They are described as a clan of Demons, of terrific appearance and
brutal character. The name is said to imply that they were eaters
of raw flesh.

مترجمه ۲ : ډ دوش تعلق ډ شيطانانو تبيلې ټخه ووکړه، ونکې شکل

له ډ بېلموس : دارډاي - ډ سټوپو = دارډي - ډ پلني = ډاډ - ډ سنسکرت = داردا.

اوپلا لمانه کرداری بی و. دانوم بیی خکه وو
 چي دوتی، کچه غونبه خویه.
 جارج کربرسن لکه د سنسکرت بیکوالو د دار دیک په خای پسا^{جی}
 نوم ته اهیت وکړ و او د هندای بیکوالو برعکس بی دیا قدیم
 نوم تد رواج وکړ و.

It has been seen when dealing with the languages of these countries
 (Lahnda and sindhi) that evident traces of this Paisachi influence
 exist at the present day.

(Linguistic survey of Pakistan Vol : IV - P-4)

ترجمه ۱ : «لاندیا او سندھی» تر بوخته تعلق کښي صفامحلوی^{جی}
 چي اوس هم په دیا^{جی} تر بو د پساچه ښکاره اثرات
 موجود دی.

د جارج کربرسن ۱۸۵۱ تا ۱۹۰۱ د دیا دومره لویې تحقیقې ۱ د
 دیسپرچ شخصه څرگند ده. چي پښتنو د هندکو یا هندکی په نوم کومه پېژند^{نه}
 دا په حقیقت کښي د اندوا^{جی} یا فی^{جی} ځانندان د مغربي پنجاب «لاندیا» وه چي د
 صوبه سرحد په مختلف علاقو کښي مختلف لهجای فرق وپیلې شوه. د
 ښکته سلطنت نه اگاهو د دیا^{جی} تر زیات تعلق د پنجاب د بیې نه
 راغلو هندوانو څخه وو. نو په دیا^{جی} وجه دیا^{جی} د هندکو او هندکی
 په نوم شهرت بیا موند. څو هرکله چي د پنجاب په سیمه د سکها^{جی} نو د بریت
 او د هشت نه د لته مهاجرین راوړسېدل نو د دیا^{جی} د ویونکو په تعداد

کڻي کافي اضافو ٿيو ۽ نه مها جوڻي او پناه گزين خيل ٿان ڏهندا ڪيائون
 متعارف ته ڪيو بلكه ڏهن تي پڌر مناسبت پيئي خيل تشخص قائم ڪيو
 ۽ نه وجهه ده چي چا ٿان ته باريان يا پڙيسوريان وڃي ٿو ڪو سوال
 شول. ڇا ٿان ڪو هاڻيان ڇهره وال يا هزاري وال حساب ڪيو. ڏ
 سڪو سو ڪار دوران ڊي ٿا ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه ڇهه
 او د نمانه ڏانهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن
 او سڪو ٿڌو ڏانهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن
 وروستو ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن
 او انگو ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن

مؤنڊ دلته ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن
 ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن
 ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن ڏهن

Lahnda or the language of the west (Punjabi - Lahnda the Boli)
 It has no literature, and has no standard form, so that it is rather
 a group of connected dialects than a language with a definite
 standard. The Eastern boundary of Lahnda may be taken as the
 river Chenab from the Kashmir Frontier, down to the Town of
 Ram Nagar in the district of Gujranwala. Thence it runs in a straight
 line to the North-west corner of Montgomery and across that
 district to the South-West corner. Its northern boundary may be
 taken as coinciding on the East with the range of mountains forming
 the southern limit of the Kashmir valley, while to the west it skirts
 that valley and reaches as far North as the watershed dividing the
 Indus from the Jhelum valley. Hence it is bounded on the west by the
 Kohistani of the Indus valley, till we reach the Hazara district.
 Thence the western boundary may be roughly taken as the Indus
 itself. These eastern and western boundaries are, however, indefinite.
 (Census of India 1931 by Mallam and Dundas, P. 175)

ترجمہ ۱: لاندہ "یا د" مغرب تہا بہ (پنجابی کئی لاندہ ادي بولي) (ادي علوم نہ لری. او تھہ خاص اہمیت یی تھتہ. د تہا یی نہ تریات داد مختلف لہجو مجموعہ دہ. د لاندہ "مشرقی حدود د کشمیر د سرحد د دریای پیناب تہ تھ پہ بنکتہ د ضلع کوہلو د رام نگر پورچ. بیان تہ پہ تہنہ د منٹکجری شمال مغرب آخری حد او تھہ خا تہ ورا خوا د جنوب مغرب تریا د کدی شمالی حدود مشرقی پلو د کشمیر وادی د جنوبی حد د سلسلہ کوہ تھنہ یو تہا یی کپی او مغرب پلو وادی تہ رسی بیاشمالا تھنہ حد تہ رسی چرتہ چا د دریای سیندہ اوبہ د جہلم وادی بیٹہ کپی. دلتہ د وادی سیندہ کوہستان یی سرحد تہا او عن چي مونہ ضلع هزارہ تہ ورسو د مغرب حدود یی اندانہ تہا ہم دریای سیندہ وگتہ تویا ہم د کدی مشرقی او مغربی سرحدات لاندہ ددی.

کریسن وائی :

The existence of lahnda as a separate Language has long been recognised under various names such as Jajki, Multani, Hindki or Hindko and Western Punjabi (Linguistic Survey of Pakistan, VOL. - IV, P-233)

ترجمہ ۲: لاندہ "یا د" یو تہا یی پہ چہٹ پہ مختلفو نومرونو تہ جاجکی، ملتانہ ہندکی یا ہندکو او مغربی پنجابی آگاہونہ موجود دہ.

Elsewhere it is generally known as Hindko or Hindki but the dialect of Peshawar city is called Peshawari.

(Linguistic Survey of Pakistan Vol : IV. P-241.)

ترجمہ : نورخاید دارلاندھا دھندکویا ہندکی پہ نوم مشہو

دہ خود پشپور لہجی تہ پشاور وائی ۔

گریسن لیکھی :

The main language of North - Western Frontier district of Kohat is Pashto. There are, however scattered over the district numerous Hindus , as well as other people, particularly Awans, immigrants from Jehlum, Attock and Rawalpindi.

(Linguistic Survey of Pakistan Vol : IV . page 458)

ترجمہ : د شمال مغربی سرحد کوہاٹ د اکثریت پشپتو

دہ ۔ خوضلع کیتی خوارہ وایہ پراتہ پشپریات ہندوان

اونورکسان لک دجہلم اتک اوراولپندی نہ راغلی اعموان

مہاجرین خاص دی ۔

جارج گریسن د پشپتو تہ پی متعلق لیکھی :

In the N.W.F.P. it is the principal language , being spoken by 1229599 people out of a total population of 2210471. Most of the remainder speak some form or other of Lahnda.

(Linguistic Survey of Pakistan Vol : II Page 10)

ترجمہ : صوبہ سرحد کیتی پشپتو د اکثریت تہ بہ دہ پی د صوبی د کل آبادی

۱,۲۱۰,۴۷۱ نہ د تہ بہ ۵۹۹,۲۲۹ کسان وائی ۔ باقی پاتی خلق اکثر "لاندھا"

پہ پشپل شکل وائی ہ

لہ دی کیتی ہخہ وخت ملاکتہ دیوٹن شامل نہ ہو۔

جارج کیرسن په خپل تحقیق کښې د ټاټوبي په لحاظ د ضلع پشاور ذکر په
دې اند اتر کوی:

Peshawar is a Pashto speaking district. The population of Peshawar in 1901 was 788707 of whom 619025 spoke Pashto language. At the same time the Hindus settled in the district speak a form of North Western Lahnda. The speakers of both languages live side by side and the distinction is one of nationality, not of locality. The great city of Peshawar contains a further mixture of peoples. Here, not only are Pashto and Hindko spoken, but also Hindustani Punjabi and other languages of various parts of India ----- Here the mixture of languages is so great that some, not without reason, describe this form of Hindko, locally known as Peshawari.

(Linguistic Survey of Pakistan Vol : IV page 554)

ترجمه: پېښور د پښتو ویونکو ضلع ده. ۱۰۹۰۱۰۰۰ کښې د پېښور
کل آبادی ۷۸۸,۷۰۷ کسان وه. چې دې کښې د ۶۱۹,۰۲۵
کسانو تره پښتو وه. دوئی ټخه چې په دې ضلع کښې
کوم هندوان آباد دی. دوئی د شمال مغرب لاندې اوای
د دواړو تره بوخلو یو بل ټخه یو ټاټوبی وسی. د دوئی
تومېنځه فرق او بېلتون د علاقې په لحاظ نه دے
بلکه د قومیت په اساس دے. د پېښور لویې ښار
کښې مختلف قسم خلق آباد دی. دلته صرف پښتو او
هندکو وېلې نه شی بلکه دلته د هندوستان د مختلف

له دوقومې نظریه = پښتون او هندکیان = سلطان او هندو

علاقو ٿري نڪ هندوستانی، پنجابی و غبرو هم، ۽
 مٿي. دلته دومره ۾ ٻري نرياتي ٿري دي چي ڇيني کڻ
 خه ديبل نه بغيره هندکو دي قسم ته مقامي لو
 پيشوري نري به وائي.

جارج گريسن ليکي:

Hindki or Hindko, the language of the Hindus (i.e. Non-Pathans) is the name given to Lahnda in the west of the Lahnda Tract, in which Musalmans Pashto-speaking Pathans also dwell.
 (Linguistic Survey of Pakistan Vol: I page 136)

ترجمہ:

”هندڪي يا هندڪو هندوانو نري به ده. چي دلاندا“

علاقي (جهلم) نه پورته په مغرب کڻي د ”لاند“ نوم ده

دغلته مسلمان پښتو ويونکي پښتانه هم آباد دي.

د سرجارج گريسن د هندوستان په مختلف نريو دغه تحقيق روانو

چي دغه تحقيق د انگريز مورخين د بحث موضوع شو او دغه تحقيق او څيړني

خلاصه، پنجوب او اقباسات د صوبه سرحد د مردم شماري مختلف

گورنمينٽي شالو کښل شروع شول. دلته د دغه اقباسات او تحريرات شو

مثالونه وگورئ:

The language known to Philologists as Lahnda, which is spoken by the bulk of the people in the N.W.F.P. other than those who speak Pashto, is commonly regarded as a form of Punjabi.
 (Census of India 1911 Vol: I by F.A. GAIT page 319)

ترجمہ: ٿرپ پوهان دا ثابتيه د ”لاند“ په نوم پيڙئي. د صوبه سرحد

په سیمه کې یو ابرخ پیستو وټپل کېږي نو بل طرفته دا ابرمه
نم کاتی خلق وائی. دا عموماً د پنجاب په ژبي یو قسم کفله شی. «

Lahnda is often called Punjabi and is known to officials as Western Punjabi, it is not a dialect of standard Punjabi but a distinct and separate language. It is variously known in the N.W.F.P. as Hindki, Hinko and Derawal.

(Census of India 1911 Vol :1 by E.A. GAIT page 330)

ترجیمه : «لاندې» ته اکثر خلق پنجابي وائی او سرکاری خلق
یې مغربي پنجابي گڼي. دا د نېه پنجابي دهجیه نه ده بکه
دغه نه جیدا او مختلف ده. دا په صوبه سرحد کې په
مختلف نومونو لکه هندکی، هندکو، «اوچ پروالی» مشهور ده،
پندت هوی کشن کاول لیکي :

The dialect spoken in the Western Punjab and usually known Western Punjabi, have been grouped by Sir George Grierson as Lahnda.

It belongs to the Sanskritic Sub - Branch but has been influenced considerably by the Pisacha language. (Census of India 1911)

ترجیمه : «د مغربي پنجاب په علاقه چې کوم دهجیه ده او د مغربي
پنجابي په نوم مشهور ده نو جارج گریسون دې ته «لاندې»
وائی. دا د سنسکرت ژبي د پلي مباح ده - خو
د پساچه ژبي اثر تحت ده

یوانکر پریکوال بام ورد " Bomferd " لیکي :

A Muzaffargarh Jat had no difficulty in making himself understood in Hazara, when he spoke his own dialect.
(Census of India 1911 by Latimer page 201)

ترجمہ : دے منطقو کرہ دے یو جات دے پاہا چہ ہنہ پخپلہ
لہجہ نجاریا کوئی، هزارہ کیتی دے ہنہ پے شہ
دے خلقو دے پوہپد و ہٹم تکلیف او مشکلات نشہ ..
دے هزارہ دے مانسہرہ تحصیل متعلق درج دی،

14288 persons in Manshra tehsil of Hazara district, whose language is Huko, there being no doubt that they actually use a form of Lahnda or Western Punjabi.

(Census of India 1911 Vol : XIII by C. Latimer page 194)

ترجمہ : دے ضلع هزارہ دے مانسہرہ تحصیل دے ۱۴۲۸۸ آدم آکسانو شہ
ہنکو دے - دے کیتی ہٹم تسک نشہ چہ دوئی لاندہا،
یا مغربی پنجابی وائی،

The dialect in the Western Punjab as well as among Non-Pashto speaking people of this Province and usually known as Western Punjabi, have been classified by Sir George Grierson as Lahnda or Lahndi. The people do not call these dialects by either of these names. Lahnda means the West (literally the direction in which the sun sets) and relatively to the central and Eastern Punjab, the language spoken in the tract lying in and to the west of the Punjab is called Lahnda di boli (the language of the West)
(Census of India 1921 Vol: XIV by R.B. Bhai Lehna Sing Page 198)

ترجمہ : دے مغربی پنجاب او دے صوبہ جی دے غیر پستون
لہجہ مغربی پنجابی یا دے پوہپد نجاریا کوئی و سن دے پاتہ

« لاندھا » یا « لاندھی » واٹی۔ وچ ددی خاٹی خلق پښتانه،
 دالہجی پہ دی نو موونہ پٹری
 د « لاندھا » محتای دہ مغرب دینی ہخہ انج پرتہ چي نمر
 پرپوزی)۔ نو مرکزی اڈ مشرقی پنجاب تھنہ یی ہم تعلق
 دے دائرہ دغلته ہم وٹیلے شی اڈک پنجاب پہ مغربی سیمہ
 ہم۔ دی تہ لاندھا دی بولی « واٹی یعنی د مغرب تری بد
 دھنہ سنگھ یوبل ٹاٹی لیکھی »

The indigenous Hindus and Sikh population throughout the province speak lahnda which is also the mother tongue of immigrants from the Western punjab (Census of India 1921 page 205)

ترجیمہ : ددی صوبی ہندوان اوسکھان « لاندھا » واٹی اود
 ہخہ مهاجرینو تری بہ ہم دہ، چي د مغربی پنجاب
 نہ دلته رانگی دی ۔
 لہنہ سنگھ ورندي لیکھی :

Urdu, Punjabi and Lahnda are closely allied to each other and a speaker of the one, can easily exchange his thoughts with those whose mother tongue is either of the other two languages, pashto is allied to Persian while Hindko (Lahnda) Punjabi and Urdu are popularly taken to be the different dialects. (Census of India 1921)

ترجیمہ : اردو، پنجابی اولاندھا یوبل تھنہ دپر نیات
 پپوستون لری۔ اؤکے یوکی یوتر بہ وٹیلے شی
 نوہخہ دخیل خیالات اظہار ہنہ کسانو تھنہ پہ

لہذا سیکھو واٹی:

ترجمہ: دہلی، نیو اوکھات پہ کلونہ پینتو دہ
او شہری علاقو کینہ ہند کودہ چي پہ توله صوبہ
کینہ دہند والتو تریہ دہ۔

دھنہ ستکھ دیکھ

ترجمه : د هزاره د غوښتن او هېسايه علاقه د کوچرانو
 ته به چې هم دوشا څخه مخصوص ده او د کوچو
 په نوم مشهوره ده د راجستان لهجه ده او د کواښ په
 لحاظ د راجپوتانه د جېپور ته بهي څخه مشابهه ده -
 چېرته د ده د هزاره او کشمير په غرونو کې موندل

يو داسې ژبې لهجه ونيو چې دې شاعري ته خوب
مشرق پيلو سگکو نه ميله لوي په راجپوتانه کيڼې
وېلې شي.

Pashto is the language of the Pathans, Hinko is the language spoken by Non-Pathans, residents of the province and by immigrants from the Punjab. (Census of India 1931 by captain G.L. Mallam and A.D.F. DUNDAS Page 174.

ترجمه: پښتو د پښتون ژبه ده او هندکو د غنې
پښتون ژبه ده چې په دې صوبه کيڼې وېلې او
پنجاب نه مهاجر راغلي دي.

Pashto is spoken in several places close to the Indus and from the Indus Westwards upto Afghan mountain country we find Lahnda also spoken, but principally by Hindus, the Musalman language being Pashto. As we get further South in the Derajat, Lahnda more than holds its own, and is the Principal language of the plains West of the Indus.

[(i) Census of India 1911 by Latimer Page-203.

(ii) Census of India 1931 by Mallam and Dundas Page-175.]

ترجمه: پښتو دريايي سنده څخه جوخت او دريايي
سند ته پورته مغرب پلوه افغانستان غربي علاقي
پورې پر هايله وېلې شي. «لاندې» هم خلق
وايي خو نريات تريبي هندوان وايي د مسلمان
ژبه پښتو ده. مونږ چې قومره جنوب طرف
هېره جات ته خو لوه «لاندې» د ويونکو تعداد
ايي ټېټې او د دريايي سنده مغرب اړخ د

مېدانې علاقي ا هم تر به ده »

In Peshawar , Bannu and Kohat, Pashto is the language of the Agricultural population and Hindko, the language of the trading and town - dwelling population. In the village the trading classes are for the most part Hindus whose mother tongue is Lahnda. (Census of India 1931 by Mallam and Dundas Page-176)

ترجمه : پېښور، بنو او کوهاټ کېنې د زراعت پېشته
خلقو تر به پښتو ده. او هندکو د تجارت پېشته او
ښاري نو تر به ده. په کلو کېنې اکثر تجارت پېشته
هندوان دي او د دوئی تر به "لاندېا" ده.

The " Awans " have spread over the South of the district Attock where their dialect is called Awankari, and across the Indus into Kohat where it is spoken by Hindus and Awans scattered amongst the Pashto speaking Pathan population. Here the Lahnda is called by various names, such as Awanki, Awankari, Hindki, Hindko and Kohati. (Linguistic survey of Pakistan Vol - IV Page-242)

ترجمه : اعوان د صلح اتک جنوباً خوارو پراته دي د دوئی

(i) نوڼ به معنی د مدد کوونکی ده. وائی چې په هند د مسلمانانو د حملو دوران
د دوئی اسلامي د غازیانو په غله او پیسه د امداد په وجه دغه وخت
مسلمان بادشاه د "اعوان" په خطاب ونامتول.

(ii) اعوان د زراعت پېشته دي. دوئی د خپل اصل ماخذ قطب شا همغږی چې
د حضرت علي د نسب نه وو.

(iii) خپل کنگهم لیکي چې دوئی اصلیت کېنې اعوان دي او د انو اولاد دي او
د سیمین د قبضې راسې د هند ویاک په زمکه مېشته را روان دي.

(iv) د دیوان سنايي مطابق اعوان په معنی د نظام ...
تاکه د بهقاران پوځي ټاټوبیان شتون
د دیوان سنايي د مطابق معنی ۸۸

ٲڙبه اءوان ڪاري دهه- دريا ٻي سنده نه پورته
 ٻه ڪوهاٽ ڪٽي ڏاڙهه هندو ڌا اڏا اءوان وائي
 ڇي ڏ ٻنٽنو ٻه مٻڻم ڪٽي و سى- دلته "لندا"
 ٻه مختلف نومونو ياد پڻ ها-
 لکه "ءوان ڪي، اءوان ڪاري، هند ڪي، هند ڪو او
 ڪوهاٽي.

ڏ پنجاب يونيورسٽي ڏ پنجابي و ٻي ٻار ٽمنٽ ڇي صٻن اوڏ
 پنجابي شري ڏ "ڪهوج" رساڻي مديڻ اڪٽو شهباز ملڪ ليکي

Jatkali, Jaferi, and Jagrali in Balochistan and Hindko in N.W.F.P
 all these are the dialects of Punjabi.
 (Daily Frontier Post dated 11-01-1991)

ترجمه:

"بلوچستان ڪٽي جاتڪلي، جعفرى، جگري او
 صوبه سرحد ڪٽي هند ڪو. ڏاٽه وڻي شري ڏ
 پنجابي لهجي ڏي

ٻه ا خبر ڪٽي ڏ پاڪستان ڏ حڪومت ڏ ۱۹۸۱ء ڏ مردم
 شماري يوه ڏگستاو وڻا ڏي ٻيڻي ڪوم. ڏاڃا ٽڙهه محضا
 ڏ شري ٻه بنياد ده، ڏ اصل نسل يا قوميت ٻه لحاظ
 نه ده-

At Pakistan Level

Urdu	Punjabi	Pashto	Sindhi	Balochi	Brohi	Hindko	Siraiki	others	Total
48.17 %	13.15 %	11.77 %	3.02 %	1.21 %	2.43 %	9.84 %	2.81 %	100 %	

ترجمہ : ۱ : د پاکستان پہ سٹم

اردو	پنجابی	پشتو	سندھی
40.40 %	28.12 %	30.15 %	11.44 %
بلوچی	بروہی	ہندکو	سرائیکی
30.52 %	10.21 %	20.23 %	50.84 %
کل	نورپاشی		
100 %	20.81 %		

At N.W.F.P. Level.

Urdu	Punjab	Pashto	Sindhi	Balochi	Brohi	Hindko	Siraiki	Others	Total
0.83 %	1.10 %	68.30 %	0.05 %	0.04 %	0.01 %	18.13 %	3.95 %	7.59 %	100 %

ترجمہ : ۲ : د صوبہ سرحد پہ سٹم

اردو	پنجابی	پشتو
50.83 %	10.10 %	28.03 %

سندھي	بلوچي	بروهي
۰.۰۵۵٪	۰.۰۵۴٪	۰.۰۰۱٪
هندکو	سراڻي	نوري شري
۱۸.۰۱۳٪	۳.۰۹۵٪	۷۰.۵۹٪
	ڪل ۱۰۰٪	

دِ پاڪستان حڪومت مارچ ۱۹۹۸، ڪيني چي ڏکڻي مودم شماري

پنڊ وٽ ادا ڪيو وڃي.

اوپر ڏنل مودم شماري تحت نتايج ڏنل آهن.

Hindki

&

Hindko

BY

Khawaja Muhammad Sayef